

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความหมายของคุณธรรม และ จริยธรรม
2. คุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา
3. ความสำคัญและความจำเป็นของคุณธรรมและจริยธรรม
4. นโยบายและแนวทางการดำเนินการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของ

นักเรียนในสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

5. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

คำว่า คุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม และคำอื่น ๆ ที่มีความหมายไปในทำนองเดียวกัน เช่น จริยศาสตร์ คำนิยม จะเป็นคำที่ผู้คนหันมาให้ความสนใจกันมากขึ้น บางครั้งก็เกิดความยุ่งยากสับสน แต่ละคำเหล่านี้มีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

จากการศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความหมายของคุณธรรม จริยธรรม พบว่านักวิชาการส่วนใหญ่ได้ให้ความหมายของคำว่า คุณธรรมจริยธรรมที่คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันอยู่บ้าง ก็แต่ในรายละเอียดเท่านั้น ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (25 25 : 187) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า หมายถึง คุณงามความดี

กิริติ บุญเจือ (2534 : 105) ได้ให้ความหมายว่า “คุณธรรมเป็นคุณสมบัติของบุคคลซึ่ง ทำให้ผู้มีคุณธรรมรู้จักแสวงหาคุณงามความดี และทำให้เขาได้บรรลุถึงจุดหมายหมายอันดีเลิศ ทั้งในด้านความประพฤติทั่วไป หรือขอบเขตที่จำกัด แห่งความประพฤติ ”

ยนต์ ชุ่มจิต (2534 : 208) ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่เป็น ความดี ความถูกต้องซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคลซึ่งพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ อัน เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่นหรือทั้งตนเองและผู้อื่น

กรมสามัญศึกษา (2535 : 45) ให้ความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึง สิ่ง ที่ สังคมเห็นว่า ถูกต้อง ดีงาม เป็นความดีที่สะสมอยู่ในใจของมนุษย์

ประภาศรี สีหอำไพ (2535 : 25) ให้ความหมายว่าคุณธรรมคือสภาพของ คุณงามความดีภายในบุคคล ทำให้เกิดความชื่นชมยินดี มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขชั้น สมบูรณ์ คือ ความสุขใจ ผลิตผลของความดีเป็นธรรมชาติที่กล่าวได้ว่าทำดีได้ดี

กัลยา ศรีปาน (2542 : 6) ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึงคุณงามความดี ที่สร้างสมอยู่ในตัวมนุษย์ โดยผ่านประสบการณ์ซึ่งแสดงออกโดยการกระทำ ทางกาย วาจา ใจ

ธัญญารัตต์ พงษ์พิตรทาน และคณะ (2542 : 6) ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง ข้อประพฤติปฏิบัติอันเป็นประโยชน์และมีความถูกต้องดีงาม

สรารุช จิตบุญมี (2543 : 9) ให้ความหมายว่า คุณธรรมคือ คุณงามความดีที่ สั่งสมอยู่ในจิตใจมนุษย์ โดยผ่านประสบการณ์จากการได้สัมผัส ซึ่งจะแสดงออกจากการกระทำทางกาย วาจา และจิตใจของแต่ละบุคคล เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 25 25 (25 25 : 217) ให้ความหมายว่า จริยะ คือ ความประพฤติ กิริยาอาการที่ควรประพฤติซึ่งเป็นการแสดงออก ในทางที่ดีเท่านั้น การประพฤติไม่ดีไม่อยู่ในความหมายนี้ จริยธรรม คือ ธรรมที่ควร ประพฤติปฏิบัติ หรือ ศีลธรรม กฎของศีล

โกศล มีคุณ (2533 : 192) ได้สรุปว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติดี ปฏิบัติชอบทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535 : 286) ให้นิยามของ คำว่า จริยธรรม พอสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกการกระทำที่ดี ออกจาก การกระทำที่ชั่ว

ชาญชัย อินทรประวัตติ (2535 : บทนำ) ได้กล่าวว่า จริยธรรม คือ คุณสมบัติ ของ จิตใจคน ซึ่งจะกำกับหรือทำให้เกิดพฤติกรรมของบุคคล หากมองในแง่กฎเกณฑ์หรือ

มาตรฐานของสังคม พฤติกรรมของบุคคลย่อมเป็นไปตามจริยธรรมของสังคม และเมื่อพิจารณาถึงความสงบสุขของสังคมแล้ว จริยธรรมก็มีความสำคัญมาก

เกียรติคุณ สิทธิชัย และคณะ (2541 : 8) ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเกษมสุขขึ้นในสังคมและสมาชิกของสังคม การที่จะปฏิบัติให้เป็นเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ดังนั้นการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมจึงต้องประกอบกันทั้งความรู้สึทางจิตใจและการปฏิบัติทางกายอันสอดคล้องกับความรู้สึทางจิตใจ

ประภักดิ์ กุดหอม (2541 : 30) ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์การกระทำที่ถูกต้อง ดีงามที่ถูกกำหนดขึ้น โดยสังคมหรือส่วนรวมเพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและเกิดความก้าวหน้าขึ้นในสังคม

ธัญญารัตน์ พงษ์พิตรทานและคณะ. (2542 : 6) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่ตั้งอยู่ในแนวทางแห่งความดีความถูกต้อง

อำนาจ จันทร์มหา (2542 : 12) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม รวมทั้งความรู้สึที่คิดชอบชั่วดี ของบุคคลที่เหมาะสมกับความต้องการของสังคม เพื่อบรรลุถึงสภาพของชีวิตที่มีคุณค่าอันพึงประสงค์ของตน และสังคมอื่น จะก่อก่อให้เกิด การอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข

สุนธรา แก่นกุล (2544 : 11) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติชอบ ทั้งทางกาย วาจา และใจ อันเป็นสิ่งที่ทุกคนควรประพฤติ ปฏิบัติต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ซึ่งจะก่อก่อให้เกิดความผาสุก ความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในสังคม เป็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า คุณธรรม คือ สิ่งที่ดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์โดยไม่มีใครเป็นผู้กำหนด และ จริยธรรม คือ การแสดงออกในสิ่งที่ดีงาม มีระเบียบแบบแผนและสม่ำเสมอ

2. คุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

ประภาศรี สีหอำไพ . (2535 : 58-63) ได้กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาที่ผู้มีคุณธรรมจริยธรรมควรยึดถือปฏิบัติ ดังนี้

1. เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์

2. สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต

3. กามสังวร ความสำรวมระวัง รู้จักยับยั้ง ควบคุมในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

4. สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง

5. สติสัมปยุตตะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักคิด รู้สึกตัวเสมอว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท

การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ควรมีจิตใจประเสริฐไม่เบียดเบียนผู้อื่น นั่นก็คือต้องประกอบไปด้วยสัปปริสธรรม 7 สังคหัตถ์ 4 และพรหมวิหาร 4

ประกาศรี สืออำไพ (2535 : 87-89) ได้สรุปเกี่ยวกับธรรมะ ที่ทำให้มนุษย์สมบูรณ์ว่าควรประกอบด้วยธรรมะ ดังนี้

1. สัปปริสธรรม 7 ประกอบด้วย

1.1 รู้เท่าทันกฎหรือหลักความจริงของสิ่งทั้งหลาย

1.2 รู้ความมุ่งหมายและผลประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต

1.3 รู้จักตนตามสถานะและความสามารถ

1.4 รู้จักประมาณคือความพอดีของตามฐานะของตน

1.5 รู้จักการที่พึงกระทำการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

1.6 รู้จักชุมชน ประพฤติในระเบียบ วินัยและวัฒนธรรม

1.7 รู้จักบุคคล ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นตามสถานะ

2. สังคหัตถ์ 4 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวประสานมนุษย์ไว้ในความสามัคคี

ประกอบด้วย

2.1 ทาน คือให้ปันด้วยใจเอื้อเพื่อแผ่เสียดละตามความสามารถ

2.2 ปิยวาจา คือกล่าววาจาสุภาพ เป็นประโยชน์ สร้างสามัคคี รักใคร่

เกื้อกูลกัน

2.3 อธิจรียา คือ ทำประโยชน์แก่สังคม

2.4 สมานัตตตา คือทำตนให้เข้ากับผู้อื่นได้อย่างเสมอภาค

3. พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมประจำใจของผู้มีจิตใจประเสริฐ ประกอบด้วย

3.1 เมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

3.2 กรุณา หมายถึง ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

3.3 มุทิตา หมายถึง ความเบิกบานพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

3.4 อุเบกขา หมายถึง ความมีน้ำใจมั่นคงเที่ยงธรรมดุจตราขั่ง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2538 : 45-50) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการทำชีวิตให้ดีได้ต้องมีการเรียนรู้ และฝึกฝนพัฒนาให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้อง จนบรรลุความสันติสุข นั่นก็คือ ต้องมีไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

1. ศีล คือการไม่เบียดเบียนกัน การอยู่ในสังคมได้ด้วยดี มีน้ำใจต่อกัน ช่วยเหลือกัน ทุกคนอยู่ในวินัย ไม่ว่าจะเป็พระเจ้า ราชาร การ ครู อาจารย์หรือนักเรียน รู้จักประกอบอาชีพที่สุจริต อีกทั้งต้องมีอินทรีย์สังวร นั่นคือการดูแลให้เห็น ฟังให้เป็น เช่นเด็กจะดูโทรทัศน์ บิดามารดา ครูอาจารย์ก็ควรสอนให้เด็กรู้จักเลือกดูแต่ในสิ่งที่ดี และมีประโยชน์

2. สมาธิ คือ ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด นั่นคือเมื่อจิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดความสงบไม่ฟุ้งซ่าน จิตจดจ่อต่อสิ่งที่กำลังคิด กำลังพูดและกำลังทำ สามารถรวมพลังสติปัญญา และความคิดมาใช้ในสิ่งที่กำลังคิด พูด ทำ นั้นได้อย่างเต็มที่และมีสติอยู่เสมอ

ปัญญา คือ ความรอบรู้ เช่นรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ซึ่งผู้มีสมาธิและปัญญาย่อมเกิดประโยชน์ต่อตนเอง

วิจิต เกิดวิสัยฐ และปริชา ช้างขั้วญยีน (2533 : 29-33) ได้กล่าวว่ นอกจากใช้สมาธิและปัญญาในการทำให้ชีวิตมีความสุขแล้ว มนุษย์ยังต้องยึดถือ ฆรวาธรรม ดังนี้ คือ

1. สัจจะคือ การรักษาความสัตย์ เช่น มีความจริงใจต่อหน้าที่ ต่อกฎหมาย มีความรับผิดชอบและรักงาน ไม่เกียจคร้าน รักษาคำมั่นสัญญา ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมหลอกลวง ประพฤติดีต่อคนในครอบครัว ขวนขวายในการสร้างประโยชน์แก่บุคคลอื่นและแก่ส่วนรวม ยึดมั่นในธรรมและความดีงาม

2. ทมะ คือ ฝึกและข่มใจตนเองในด้านต่างๆ เช่นฝึกทำงานให้เป็นและชำนาญ สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ฝึกจิตใจให้รู้จักยับยั้งใจตนเองให้ยึดมั่นอยู่ในความดี ไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง

3. จันติ คือ ความอดทน ความเข้มแข็งของจิตในการพยายามทำความดี และอดทนต่อฝ่ายที่ไม่ดี อดทนต่อการทำงานหนักเอา หมายู้ อดทนต่อความเจ็บป่วย อดทนต่อการ

กระทำที่ล่วงเกิน อดทนต่ออารมณ์ที่ทำให้จิตใจโน้มไปในความเพลิดเพลนลุ่มหลง เช่นการ
เที่ยวเตร่ การได้ลาภในทางทุจริต การกระทำผิดประเวณี หลงอำนาจ

4. จาคะ คือการละวางความชั่วการเสียดสีให้ผู้อื่นปล่อยวางอารมณ์ที่ทำให้เกิด
ความไม่สงบใจ เช่น ความโกรธเคืองต่อบุคคลอื่น สละอารมณ์ที่ชักนำไปให้เกิดการกระทำชั่วต่าง ๆ

การมีฆราวาสธรรมอย่างเดียวยังไม่สามารถทำให้ชีวิตสงบและมีความสุขได้ต้องมี
วินัยคุมตัวเองไม่ให้ทำตนผิดกฎระเบียบตามที่ มาลี สร้อยพิสุทธิ์ (2530 : 23-26) ได้สรุป
ธรรมบรรยายเกี่ยวกับพุทธวิธีสร้างมงคลแก่ชีวิตของหลวงพ่อดี๋ นันท์ก็คือนินัยดังนี้

1. วินัยทางโลก หมายถึง กฎหมายระเบียบข้อบังคับต่างๆ ให้ความคุมกาย วาจา
ของเราไม่ให้ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น

2. วินัยทางธรรม หมายถึง ศีล ใช้ควบคุมตนเองไม่ให้คิด พูด ทำในสิ่งที่ไม่
ควรไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น

เมื่อมีวินัยควบคุมตนเองแล้วยังต้องมีธรรมที่จำเป็นในการดำรงชีวิตที่ดี นั่นก็คือ หิริ
โอตตปปะหรือเรียกว่าธรรมโลกบาล ดังที่ คนก จันทรจักร (2533 : 573-592) ได้เสนอแนวคิด
เกี่ยวกับธรรมที่จำเป็นในการดำรงชีวิตที่ดี คือธรรมโลกบาล 2 หรือธรรมคุ้มครองโลก 2 อย่าง
เป็นธรรมะปกครองควบคุมใจมนุษย์ไว้ให้อยู่ในความดี มิให้ละเมิดศีลธรรมและให้อยู่ด้วยกัน
ด้วยความเรียบร้อยสงบสุข สังคมมีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่กดขี่ข่มเหงบรรพมาพื้น
ธรรมโลกบาลมี 2 ประการคือ

1. หิริ ความอายบาป ละอายใจต่อการทำชั่ว ความละอายแก่ใจ ความเกลียดบาป
2. โอตตปปะ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว และผลของกรรม ไม่ทำบาป
ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งที่คนเห็นและคนไม่เห็น

3. ความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมเป็นข้อควรประพฤติที่มีความถูกต้องดีงาม เป็นแนวทางแห่ง
การถือประพฤติปฏิบัติแต่ลำพังในแนวทางแห่งความดีถูกต้องนั้น ไม่เพียงพอที่จะจูงใจให้คน
ปฏิบัติหรือประพฤติตนให้เป็นคนดีได้ เรื่องการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเรื่องที่ทำได้
ยาก ได้มีผู้รู้หลายท่านได้ให้แง่คิดในเรื่องความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมนี้
หลายคนที่จะยกขึ้นมาว่านี่ คือ

แมคเคนซี (Mackenzie) (1972 : 13) กล่าวว่า “คุณธรรมคือความรู้และนิสัย” คนที่มีคุณธรรมจึงหมายถึงคนที่มีความรู้ในหน้าที่ซึ่งแสดงออกในรูปการหรือในสถานการณ์จริงอันพอมองเห็นได้

ในเรื่องเดียวกัน อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) นักปราชญ์ชาวเยอรมัน (ค.ศ. 1724–1804) เห็นว่า คุณธรรมคือความดีอันสูงสุด คุณธรรมมีจุดมุ่งหมายในตัวเอง เราทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ มิใช่ทำหน้าที่เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายอื่น เช่น ความสุข เป็นต้น คนดีไม่จำเป็นจะต้องได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทน เพราะเขาทำความดีเพื่อความดีนั่นเอง คนดีอาจได้รับความทุกข์ทรมานตลอดชีวิตก็ได้ คนชั่วอาจมีความสุขก็ได้” ค้านท์ กล่าวว่า คุณธรรมกับความไม่จำเป็นต้องไปด้วยกัน อาจกลมกลืนกัน อาจขัดแย้งกันก็ได้ เพราะค้านท์เห็นว่าคนมีคุณธรรมไม่ควรประพฤติกุณธรรมเพื่อความดี แต่ความผาสุกของคณนั้นย่อมรวมเอาความสุขและคุณธรรมเข้าไว้ด้วยกัน เราควรประพฤติกุณธรรมเพื่อความดีของผู้อื่น มิใช่เพื่อตัวเราเอง จะกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว

อิมมานูเอล ค้านท์ ยืนยันว่าคุณธรรม มีจุดมุ่งหมายในตัวเอง คนดีไม่จำเป็นจะต้องได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทนเสมอไป เพราะทำดีเพื่อความดี มิใช่ทำความดีเพื่อความดี ค่าของมนุษย์ มิใช่ตีค่าเป็นตัวเงิน แต่วัดค่าด้วยคุณธรรมที่มีสูงกว่ากัน ซึ่งหมายความว่าทำความดีเพื่อความดีมากกว่ากัน เมื่อผู้ใดทำความดีมาก ผู้นั้นย่อมมีคุณธรรมมาก

ความคิดเรื่องคุณธรรมเมื่อสัมพันธ์กับหน้าที่ ยกตัวอย่างได้ว่าเมื่อมีผู้ทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ผู้ นั้นมักกล่าวได้ว่าขาดคุณธรรม แต่ผู้ทำหน้าที่สมบูรณ์ยังไม่แน่ว่าจะเป็นผู้มีคุณธรรม อาจทำหน้าที่เพราะกลัวถูกลงโทษทางวินัย เพราะกลัวความผิด โดยมิใช่เพราะความรู้สึกลงใจในทางดีงามจากจิตใจที่แท้จริงของผู้นั้นก็ ได้ แต่ถ้าผู้ นั้นมีความรู้สึกลงใจในทางดีงาม มีความยินดีพอใจในการปฏิบัติ และเชื่อว่าการทำผิดหน้าที่เป็นสิ่งที่ผิดจึงไม่ทำผิด อย่างนี้จึงถือว่าผู้ นั้นมีคุณธรรม

คุณธรรมแสดงออกถึงหน้าที่ คนมีคุณธรรมเป็นผู้ที่รักหน้าที่ของตนเองและทำหน้าที่อย่างดีที่สุด ทำหน้าที่ที่เขาทำอย่างดีจนเป็นนิสัยนั่นเอง นำไปสู่การสร้างสรรคคุณธรรมต่อไป และให้สูงส่งยิ่ง ๆ ขึ้นไป หน้าที่กับคุณธรรมจึงต้องอาศัยซึ่งกันและเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันอย่างแยกไม่ได้ มันเป็นสิ่งเดียวกันที่มี 2 ด้าน ด้านหนึ่งเป็นหน้าที่ อีกด้านหนึ่งเป็นคุณธรรม คุณธรรมคือความกล้าเลิศแห่งอุปนิสัยภายใน ส่วนหน้าที่คือการแสดงออกภายนอกของอุปนิสัยอันดีงาม เพราะฉะนั้น คุณธรรมก็คือคุณภาพแห่งอุปนิสัยอันแสดงออกให้เห็น โดยการกระทำ (วศิน อินทสระ. 2518 : 324–332)

ในที่นี้เมื่อกล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรม ก็อาจเปรียบเทียบได้ว่า “ความรู้้นั้น เป็นเหมือนเครื่องยนต์ที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไปได้ประการเดียวส่วนคุณธรรมเป็นเหมือนหนึ่ง พวงมาลัยหรือหางเสือซึ่งเป็นปัจจัยที่นำพาให้ขบวนการดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือ ความปลอดภัยจนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์ ” (พระบรมราโชวาท รัชกาลที่ 9)

ความสำคัญของคุณธรรมต่อตัวบุคคล

1. คุณธรรมเป็นเครื่องชำระศักดิ์ศรีของมนุษย์ เราไม่ตีค่าของมนุษย์เป็นตัวเงิน แต่จะตีค่ากันด้วยคุณธรรม ค่าของมนุษย์มิใช่ตีค่าเป็นตัวเงิน แต่วัดค่าด้วยคุณธรรมที่มี
2. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมบุคลิกภาพ ผู้มีคุณธรรมจะมีความสมบูรณ์ใน ความคิดใน คำพูด และในการกระทำ อีกทั้งมีหลักที่มั่นคงในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นที่มาของความมั่นคงทางจิตใจ
3. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมมิตรภาพทำให้ความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นไปอย่างราบรื่นผู้มีคุณธรรมยอมทำให้เป็นที่เชื่อถือ นับถือจากผู้อื่น ทำความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นได้
4. คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการทำ แต่สิ่งที่ถูกต้องแล้ว ยังสบายใจที่ไม่ต้องระแวงระวังในอันตรายที่จะมีมาอีกด้วย เพราะผู้มีคุณธรรมจะเป็น ผู้น่ารัก เมื่อเป็นคนที่น่ารักแล้ว อันตรายก็จะไม่มี
5. คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จและความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต

ความสำคัญของคุณธรรมต่อส่วนรวม

คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่ประเทศชาติ เพราะว่าความสงบสุขของประเทศชาติจะมีได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติมีคุณธรรม บางประการที่ทำให้ไม่เบียดเบียนกันไม่เอาโรคเอาเปรียบกัน ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพจนเกินเลยล่วงล้ำสิทธิของกันและกัน ไม่ละเลยการปฏิบัติตามกฎหมาย วินัย และจรรยาวิชาชีพที่ใช้บังคับกัน เป็นต้น และความเจริญของประเทศชาติจะมีได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติมีคุณธรรมบางประการที่ทำให้ร่วมมือร่วมใจกันมุ่งมั่นสร้างและพัฒนาชาติ เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ช่วยกันป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ประเทศชาติ เป็นต้น (ประวิณ ฒ นคร. 2526 : 7-10)

มนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่มากอย่าง การที่จะทำหน้าที่ทุกอย่างให้สมบูรณ์นั้นเป็นเรื่อง ยากมาก มนุษย์ที่ดีที่สุดและหาได้ยากก็คือมนุษย์ทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์ที่สุดนั่นเอง คนกวาดถนนที่ทำหน้าที่ของตนเองดีที่สุดย่อมดีกว่าอริบดี หรือรัฐมนตรีที่มีข้อบกพร่องมากมาย นี่พิจารณาในแง่ จริยศาสตร์

คนโดยส่วนรวมมักมีลักษณะบกพร่องอยู่ 2 ประการ คือ ทำอะไรเกินหน้าที่ไปอย่างหนึ่งและทำกิจในหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์อย่างหนึ่ง คนที่ทำอะไรเกินหน้าที่ของตนไปมักเที่ยวก้าวร้าวเกี่ยวข้องกับกิจการของคนอื่น หรือเอาภาระของคนอื่นมาเป็นของตนโดยไม่มีเหตุผลสมควร จนเป็นที่น่าเบื่อหน่ายชิงชังของผู้เกี่ยวข้องทั่วไป บางทีทำการผิดพลาดไปก่อให้เกิดผลร้ายแก่ตน จนเสียชื่อเสียง เสียคน ไปก็มี

บุคคลย่อมสามารถทำงานที่ใครๆ เห็นว่าต่ำต้อยไร้เกียรติให้เป็นงานที่สูงส่งมีเกียรติในสายตาของบัณฑิตได้ก็โดยการทำงานนั้นอย่างตั้งใจจริง และทำอย่างดีที่สุดให้ถูกต้องเหมาะสมที่สุด

สาเหตุที่ทำให้บุคคลมีลักษณะบกพร่องในหน้าที่

1. ความมักใหญ่ใฝ่สูง (มหิจุโล) จนเกินไป
2. การสำคัญตนผิดคิดว่าไม่มีใครสามารถเท่าตน งานทุกอย่างต้องคนเข้าไปเกี่ยวข้องจึงจะสำเร็จลงได้
3. ความต้องการอวดตนโดยข่มขู่ผู้อื่น หรือยกตนข่มผู้อื่น ทำให้เข้ามาก้าวก่ายงานอื่นมิใช่หน้าที่ของตนคนที่ทำหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์นั้นเป็นเหตุให้กิจการในหน้าที่ของตนเสียไป เมื่อหน้าที่เสียไปก็พลอยเสื่อมความนิยมไปด้วยการเสื่อมความนิยมทำให้ไร้เกียรติทำให้อับยศ และไร้สุข เหตุที่ทำให้หน้าที่ไม่สมบูรณ์มีหลายประการ คือ
  - 3.1 ความเกียจคร้าน
  - 3.2 สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย (โอกาสไม่เปิดให้แสดงความสามารถในหน้าที่ของเขาตามสมควร)
  - 3.3 เอาใจใส่กิจอันมิใช่หน้าที่
  - 3.4 ก้าวก่ายหน้าที่การงานของคนอื่นเกินไป
  - 3.5 สภาพร่างกายและจิตใจไม่ปกติ (วศิน อินทสระ. 2518 : 452-454)

นอกจากสาเหตุอันเป็นพฤติกรรมภายในของบุคคลแล้วยังมีสิ่งที่เป็นปัจจัยแวดล้อมภายนอกต่างๆ ที่เป็นสาเหตุให้ต้องมีการปรับปรุงจริยธรรม กิริติ บุญเจือ. (2534 : 14) ได้สรุปถึงสาเหตุที่ต้องปรับปรุงจริยธรรมไว้ 4 ประการ คือ

1. เพราะระเบียบสังคมเปลี่ยนไป การต้องเผชิญกรณีใหม่ๆซึ่งจริยธรรมเก่าๆ ไม่ได้คาดการณ์ไว้ เช่น การคุมกำเนิด การทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนสภาพ เป็นต้น
2. ประวัติศาสตร์ให้ตัวอย่างมาจริยธรรมที่มีการปรับตัวเรื่อยมา ถ้าปรับตัวไม่ทันก็มักจะเกิดการปฏิวัติ เมื่อความขัดแย้งระหว่างสภาพใหม่กับจริยธรรมเดิมถึงขีดสุดการหาทางป้องกันกับการเปลี่ยนแปลงกะทันหันโดยทดลองเปลี่ยนแปลงไปเป็นขั้น ๆ นั้นจะดีกว่า
3. ความก้าวหน้าในวิชาการสาขาอื่น

ในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ ชีววิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา ทำให้เข้าใจว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อจริยธรรมอยู่มาก ซึ่งทำให้เราอยากปรับปรุงจริยธรรมให้สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจของเราอยู่เสมอ

4. ความต้องการในตัวของเราเองที่ต้องการพัฒนาขึ้นทางจิตใจความต้องการรับผิดชอบการกระทำของเราอย่างเต็มที่และต้องการกระทำทุกอย่างด้วยความสำนึกในความรับผิดชอบส่วนตัวมากขึ้น ไม่พอใจที่จะทำตัวเป็นเด็กที่ต้องถูกจูงเดิน ไปจนตาย

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงวิธีการปรับปรุงจริยธรรมให้เหมาะสมขึ้นโดยอาศัยข้อเท็จจริงและประสบการณ์ที่มีขึ้นใหม่ ๆ ดังนี้

1. ผู้ปฏิบัติจะต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญรอบรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติที่มีมาแล้วในอดีตมิฉะนั้นจะเสียเวลาหรือเกิดผลร้ายมากกว่าผลดี
2. จะต้องคาดได้ว่าน่าจะได้ผลดีคุ้มค่า
3. ถ้าเป็นการทดลองที่ฝ่าฝืนหลักเดิมที่มีอยู่ก็ยิ่งต้องมีเหตุผลหนักแน่นมาก ๆ เหตุผลส่วนตัวต้องไม่ยอมให้เกิดผลร้ายต่อส่วนรวมยิ่งถ้าทดลองเพียงเพื่อความพอใจส่วนตัวแล้วก็ยังไม่สมควรอย่างยิ่ง

4. จะต้องไม่ลบถ่างพื้นฐานที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และยังให้ผลดีอยู่
5. ไม่ควรเสี่ยงทดลองที่ไม่จำเป็น มีหลายอย่างเราอาจจะหาประสบการณ์หรือข้อมูลได้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น การฆ่าตัวตาย การเสียชีวิต สงคราม เป็นต้น (กิริติ บุญเจือ. 2534 : 72)

คุณค่าทางจริยธรรม

การสร้างคุณค่าทางจริยธรรมในชั้นสมบุรณ์ของความประพฤติเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องแก่ส่วนรวม เป็นคุณค่าแก่ชีวิตทั้งของตนเองและของผู้อื่น ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย พระเทพเทวี (ประยูรย์ ปยุตโต) (2539 : 211) ได้กล่าวสรุปคุณค่าที่ต้องการในทางจริยธรรมของหลักธรรม มีดังนี้

1. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำและผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่งมโนมาย ตื่นข่าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น
2. ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ จึงต้องพึ่งตน และทำความเพียรพยายาม ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการ อ้อนวอน เช่น สรวงต่อปัจจัยภายนอก
3. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองที่จะงดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยการทำความดีต่อเขา
4. ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะกระทำกรต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้น ไปโดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เสถียรหรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดา และพรหมได้ทุก ๆ คน
5. ให้ถือคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติเป็นเครื่องวัดความทรามหรือความประเสริฐของมนุษย์ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดย ชาติ ชั้น วรรณะ
6. ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียนและรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงและวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปให้ถูกต้อง
7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป คุณค่าทางจริยธรรมตามพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ในพระพุทธบัญญัติที่กำกับความประพฤติ และความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ และในที่นี้ให้มีความหมายครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมบางอย่างที่ได้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคุณประสานสังคมของชาวไทยพุทธสืบต่อกันมา

ความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม

ประวิณ ณ นคร (2526 : 11) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสุขและความเจริญฉะนั้นผู้ต้องการความสุขและความเจริญ จึงต้องฝึกฝนตนเองให้มีคุณธรรม ทั้งนี้มิใช่เพียงเพื่อให้ตนเองมีความสุขและความเจริญเป็นการส่วนตัวแต่ผู้เดียว

เท่านั้น แต่เพื่อให้ชาติบ้านเมืองเป็นส่วนรวม มีความสงบสุข และความเจริญด้วย ทั้งนี้ เพราะบุคคลกับส่วนรวมที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และความสงบสุข ความเจริญของ บุคคลก็ขึ้นอยู่กับความมั่นคงปลอดภัยของชาติบ้านเมืองด้วย ความมั่นคงปลอดภัยของ ประเทศชาติขึ้นอยู่กับ การกระทำของคนในชาติเป็นส่วนสำคัญ และการกระทำที่จะเป็นทาง ส่งเสริมความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติก็ย่อมจะเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยคุณธรรม ฉะนั้น ผู้หวังความสงบสุขความเจริญและความมั่นคงปลอดภัยแก่ตัวเองและแก่ประเทศชาติ จึงต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรม

จริยธรรมเป็นรากฐานแห่งความเจริญรุ่งเรือง มั่นคง และความสงบสุขของ ปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติ รัฐทุกรัฐควรมีแนวนโยบายให้ประชาชนมีจริยธรรมอันดี เป็นหลักประการแรก และถือเป็นอุดมคติที่เดียว ส่วนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอื่น ๆ ให้ เป็นอันดับรองลงมา ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การศึกษาทางวิชาการ การเมือง ที่ไม่ มีจริยธรรมเป็นแกนกลาง หรือเป็นหลักยึดแล้วยอมให้โทษมากกว่าให้คุณ ถ้าเปรียบสังคม เหมือนต้นไม้ไม่มีแก่น จริยธรรมก็เหมือนแก่น ความเจริญนอกนี้เหมือนเปลือกกระพี้ซึ่งห่อหุ้ม แก่นเอาไว้ ถ้าเปรียบความรู้เหมือนดิน จริยธรรมย่อมเหมือนน้ำ ดินที่ไม่มีน้ำยึดเหนี่ยวเกาะกุม ย่อมเป็นฝุ่นละอองให้ความรำคาญมากกว่าให้ประโยชน์ คนมีความรู้ที่ไม่มีจริยธรรมจึงมักเป็น คนที่ก่อความรำคาญ หรือความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เนือง ๆ การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนา ที่จิตใจของคนก่อน เมื่อจิตใจของคนดีแล้ว เรื่องอื่น ๆ ก็จะพลอยดีตาม ดังนั้น จริยธรรมใน สังคมจึงควรได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรก เศรษฐกิจและปากท้องของประชาชนจะดีขึ้น ทันทีถ้าจริยธรรมของคนในสังคมดีขึ้น ที่เศรษฐกิจต้องเสื่อมโทรมประชาชนบางส่วนต้องหิว โหยยนั้น เพราะชนบางส่วนของสังคมนั้นเองที่ละเลยจริยธรรม กอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็น ประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไป ความเห็นแก่ตัวแล้งน้ำใจ ขาดเมตตาปราณี นั้นเป็นสัญลักษณ์ ของการขาดจริยธรรม

ถ้าจริยธรรมก้าวขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่งในการพัฒนาบ้านเมืองก็ควรให้ได้เดิน เคียงคู่ไปกับการพัฒนาอื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา สังคมและการเมือง มิฉะนั้นแล้ว ความวุ่นวายในสังคมหาไม่สิ้นสุดลง พุถึงจริยธรรมคนส่วนมากก็เพิ่งเล็งไปถึงการถือศีลกินเจ จำศีลภาวนา ไม่ทำอย่างอื่น อันจะช่วยให้สังคมก้าวหน้า แต่ความเป็นจริงแล้วจริยธรรม หมายถึงความประพฤติ การกระทำ และความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่าง ถูกต้อง สมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น กระทำสิ่งควรกระทำด้วยความฉลาด รอบคอบ รู้เหตุผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล จึงหมายถึงการมีจริยธรรมที่แท้จริง โดยนัยนี้ จริยธรรมจึงเป็น

สิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคนในทุกอาชีพ ทุกสังคมจะอยู่รอดได้ก็ด้วยมีจริยธรรม จะสงบสุขหรือวุ่นวายก็ขึ้นอยู่กับจริยธรรมที่เป็นปัจเจกชนครอบครัว หรือสังคมนั้น ๆ ประพฤติปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด

การทุจริตคดโกงในวงการต่าง ๆ การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้สังคมเสื่อมโทรมนั้น มีสาเหตุที่แท้จริงมาจากการขาดจริยธรรม ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้น่าจะพอเลี้ยงพลโลกไปได้อีกนาน ถ้าพลโลกชวนกันละทิ้งความละโมภมากเสียแล้ว มีชีวิตอยู่อย่างง่าย ๆ และช่วยกันสร้างสรรค์สังคมโดยยึดเอาจริยธรรมเป็นทางดำเนิน เป็นแกนกลาง ไม่ใช่ยึดเอาโลกียธรรม (ลาภ ชศ ความมีหน้ามีตาในสังคม) เป็นจุดมุ่งหมาย ถ้าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นก็คือเป็นเพียงผลพลอยได้และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในทางพฤติกรรม เช่น อาศัยลาภเป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อาศัยชศและความมีเกียรติในสังคมเป็นเครื่องมือในการจูงคนผู้เคารพนับถือ การเข้าหาธรรม จริยธรรมสอนให้เราเลิกดูหมิ่นกดขี่คนยากจน ให้เอาใจใส่ดูแลเอื้อเฟื้อผู้สูงอายุซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตนเพื่อเข้ากันได้ดีกับคนทั้งหลาย ไม่วางโต โอหัง อวดดี หรือก้าวร้าวผู้อื่นลดทิวาฐานะลงให้มาก ๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ไม่หลงตัวคิดวิปลาสไปว่าตนสำคัญกว่าใคร ๆ รู้ดี และสามารถกว่าใคร ๆ ทั้งหมด

ความแข็งแกร่งทางกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังอาวุธนั้น ถ้าปราศจากความแข็งแกร่งทางจริยธรรมเสียแล้ว บุคคลหรือประเทศชาตินั้นย่อมพบกับความเจริญมั่นคงอยู่ได้ไม่นาน ถนนที่มั่นคง ดึกที่แข็งแกร่งทนทาน เขาใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก หรือมีเหล็กเป็นแกนฉันทใด สังคมที่เจริญมั่นคงก็ต้องมีจริยธรรมเป็นเครื่องรองรับหรือเป็นแกนกลางฉันทนั้น แต่คนส่วนมากหาได้มองเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าจริยธรรมสำคัญในสังคมอย่างไร

เราต้องปลูกฝังคนของเราให้เห็นคุณค่าของจริยธรรมอย่างจริงจัง ให้เห็นคุณค่าภายใน (Intrinsic Value) มากกว่าคุณค่าภายนอก (Extrinsic Value) กล่าวคือ ให้เห็นคุณค่าของคุณธรรมมากกว่าความมั่งคั่ง ชศศักดิ์ และชื่อเสียง ให้เห็นความสุขอันเกิดจากสติปัญญา และคุณธรรมมีค่าเหนือความสุขทางผัสสะหรือโลกียสุข

วิธีปลูกฝังก็ด้วยการพร่ำสอนและทำตัวอย่างให้ดู ผู้ใหญ่ในครอบครัว ผู้นำในสังคม ทุกระดับต้องทำตัวอย่างให้ดู มีชีวิตอยู่อย่างมีอุดมคติให้ดู

เราต้องปลูกฝังคนของเราให้เห็นคุณค่าของบุคคล ผู้มีความรู้ดีสามารถดี และมีจริยธรรมดี เขาจะเกิดในตระกูลไหนไม่สำคัญ เมื่อมีคุณสมบัติดังกล่าว ก็ควรได้รับการยกย่อง เชิดชูปลูกฝังคนของเราให้เล็งกรียหากัน ให้ถือคนดีเป็นตัวอย่างในสังคม

ควรต้องปรับปรุงคนของเราให้รักหน้าที่ยิ่งกว่าความสุขสบายส่วนตัว ให้รักความ ซื่อสัตย์สุจริตมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว และให้รักษาความดี ความสงบใจไว้เสมอ แม้คนเหล่านี้จะพากันละทิ้งความดี เป็นอยู่ด้วยความวุ่นวายก็ตาม

ชาติที่มีบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติดังกล่าวมา ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม จริยธรรมเป็นรากฐานแห่งความเจริญของชาติ การช่วยกันมีจริยธรรมจึงเท่ากับช่วยให้ รากฐานแห่งความเจริญของชาติมั่นคง (วศิน อินทสระ. 2518: บทคัดย่อ)

โดยทั่วไปพฤติกรรมอาจควบคุมได้หลายวิถีทาง อาจโดยการฝึกหัด การอบรม การขู่ขวัญ การบังคับ การใช้สิ่งจูงใจ การชวนเชื่อ การชักนำด้วยเหตุผล การใช้กฎเกณฑ์ มาเป็นแนวทางหรือการใช้หลักศีลธรรม (Moral Principles) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

ดังนั้น การควบคุมการตัดสินใจของบุคคลที่จะกระทำนำความประพฤติที่เป็นมา ของผลการเลือกทางปฏิบัติ กระทำดังกล่าวด้วยมาตรฐานศีลธรรม(คุณธรรม)หรือ โดยใช้หลักศีลธรรมประกอบการจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวควบคุมและทางนำความประพฤติของบุคคลนั้นได้ด้วย

ความมุ่งหมายที่สำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมโดยเฉพาะ นักเรียน ที่สำคัญคือต้องการให้นักเรียน มีคุณภาพทางจิตใจ ซึ่งจะเป็นที่มาของการแสดงออกของพฤติกรรมที่พึงปรารถนา สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถปฏิบัติ ตาม กฎ ระเบียบ วินัย เงื่อนไขต่าง ๆ อันเป็นกติการ่วมกันของสังคม ดังนั้น ในการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจึงมีความสำคัญที่จะควบคุม และการรักษาไว้ซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมในตัวบุคคล ต้องเน้นให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรมด้วยการอบรมเป็นระยะ ๆ ติดต่อกันไปเป็นเวลายาวนาน จึงเกิดผลจริงจัง ส่วนการส่งเสริม อมรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็อาจจะได้เพียงจุดเริ่มต้นที่ดี หรืออาจเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดความสนใจในสิ่งนี้ แล้วนำไปสู่การค้นคว้าศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองต่อไปหลักการพัฒนานักเรียนด้านคุณธรรมและจริยธรรม

1. การพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริงนั้น โรงเรียนจะต้องมีนโยบายที่จะพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรมอย่างชัดเจนและนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

2. การพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรมใดก็ตาม ต้องดำเนินการพัฒนาความรู้ ความคิดความรู้สึก และการปฏิบัติไปพร้อมๆกัน

3. วิธีการพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมสามารถสอดแทรกไปกับการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมและการดำเนินชีวิตประจำวัน

4 . บรรยายศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่ดี เชื้อต่อการปลูกฝังสร้างเสริมนักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม

5. การประสานงานและร่วมมือกันของบุคลากรทุกฝ่าย ทั้งในบ้าน วัด และชุมชน จะช่วยให้การพัฒนานักเรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

6. หลักวิชา ทฤษฎีและเทคนิคอย่างหลากหลายในการพัฒนา รวมทั้งความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นปัจจัยในการพัฒนาให้มีคุณธรรม

7. การปลูกฝังสร้างเสริมนักเรียน ให้มีคุณธรรม จริยธรรมต้องทำอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ และนำผลมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาต่อไป (คุณธรรมพื้นฐาน 2526 : 2)

จึงเห็นได้ว่าการพัฒนานักเรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม ผู้บริหาร ร่วมกับครู-อาจารย์ประยุกต์ให้สามารถปฏิบัติได้ ซึ่งอาจมีขอบเขตกว้างๆ 5 ด้าน คือ

1. ด้านการกำหนด นโยบาย
2. ด้านการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน

3. ด้านการจัดกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม

Rajabhat Sakon Nakhon University

4. ด้านบุคลากร
5. ด้านการประเมินผล

ด้านการกำหนด นโยบาย

นโยบายเป็นทิศทางสู่เป้าหมายความสำเร็จ โรงเรียนก็เช่นเดียวกัน จะดำเนินการเป็นผลสำเร็จมาก น้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนด นโยบายของผู้บริหาร ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวไว้ดังนี้

ศาสตราจารย์ บัณฑิต (2522 : 35) กล่าวว่า “... แนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้แก่

1. การกำหนดนโยบายพื้นฐานเกี่ยวกับจริยศึกษาไว้ปฏิบัติ
2. กำหนดวิธีสอนให้เป็นไปตาม นโยบายนั้น ...”

สมพงษ์ จิตระดับ (2530 : 164) ให้ทัศนะว่า “โรงเรียนต้องกำหนดนโยบายที่ชัดเจนออกมาเพื่อเป็นบรรทัดฐาน ในการดำเนินงานกิจกรรมทุกรูปแบบ ที่จัดขึ้นในโรงเรียน”

4. นโยบายและแนวการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม ของนักเรียนในสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

ให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมให้นักเรียน นักศึกษาในสังกัดสวดมนต์ไหว้พระและหรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่นับถือ ในวันสุคัสปดาห์ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ. 2503 ลงวันที่ 29 เมษายน 2503 อย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ตลอดปีการศึกษา

ให้สถานศึกษาสนับสนุนและดำเนินการให้บุคลากรทางศาสนาได้เข้าไปสอน และอบรมนักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษาอย่างจริงจังโดยประสานการดำเนินการกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้มีการพัฒนา ขกของเชิดชูเกียรติครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง

สนับสนุนให้นักเรียน นักศึกษาในสังกัด ศึกษาและเข้าสอบธรรมศึกษาโดยจัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาที่เห็นสมควรทั้งนี้โดยไม่กระทบต่อการเรียนการสอนตามปกติ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ให้สถานศึกษาร่วมกับหน่วยงาน องค์กร เอกชน จัดฝึกอบรมนักเรียน นักศึกษา ทุกคนโดยการเข้าค่ายเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เวลา 2-3 วัน ปีละ 1 ครั้ง เป็นอย่างน้อย

ให้มีการจัดโครงการหรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายโดยให้ทุกส่วนในสถานศึกษาและชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

ระดมสรรพกำลังในการสนับสนุน เผยแพร่และประชาสัมพันธ์กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในรูปแบบต่าง ๆ

ทั้งนี้ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาทุกระดับสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวนี้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ด้านการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน

กระทรวงศึกษาธิการได้เห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ได้กำหนดใน หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไว้ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2535 : 5)

เพื่อให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ประสบความสำเร็จตามจุดหมาย จึงกำหนดแนว
ดำเนินการพอสรุปได้ดังนี้

ข้อ 7. ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้อง
การเสริมสร้างค่านิยมและการพัฒนาจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ

ข้อ 8. ในการเสริมสร้างค่านิยมที่ระบุไว้ในจุดหมาย ต้องปลูกฝังค่านิยม
ที่เป็นพื้นฐานเช่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีวินัย รับผิดชอบ ฯลฯ ควบคู่ไปด้วย

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง 2533)
ได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไว้ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2535 : 4) เพื่อให้การจัดการ
ศึกษาตามหลักสูตรนี้ประสบความสำเร็จตามจุดหมาย จึงกำหนดแนวดำเนินการไว้
พอสรุปได้คือ

ข้อ 9. การจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้อง
การเสริมสร้างค่านิยมและการพัฒนาจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ

ข้อ 10. ในการเสริมสร้างค่านิยมที่ระบุไว้ในจุดหมาย ต้องปลูกฝังค่านิยม
ที่เป็นพื้นฐาน เช่น ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย อดทน รับผิดชอบ ฯลฯ ควบคู่ไปด้วย

นอกจากนั้น ยังมีภาระหน้าที่ของโรงเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม คือ พัฒนา
การศึกษาให้เยาวชนมีคุณธรรม จริยธรรม (การบริหารการใช้หลักสูตร. 2526 : 2)

กองศาสนา, กรมศาสนา (2543 : 9-10) ได้กล่าวว่า ด้านหลักสูตรเพื่อ
การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม 1) ให้จัดวิชาพระพุทธศาสนาไว้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ
จนถึงอุดมศึกษา 2) ให้นำหลักธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เช่น ความรัก
ความเมตตา ความซื่อสัตย์ ความตรงต่อเวลา ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น ไปสอนให้เกิด
ปฏิบัติจริงและถูกต้องตามหลักธรรม 3) จัดทำหลักสูตรอบรมบุคลากรผู้สอน ทั้งหลักสูตร
ระยะสั้น ระยะยาวมีรูปแบบโครงสร้างชัดเจน สามารถติดตามผล และประเมินผลได้
4) พัฒนาเทคนิคการสอนให้บุคลากรผู้ทำหน้าที่เผยแพร่ 5) จัดสรรงบประมาณในการผลิตสื่อ
6) จัดหลักสูตรตามแนวทาง 3 ประการคือ ภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และทดสอบผลการปฏิบัติ
ว่ามีผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายหรือไม่ 7) พัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยและบูรณาการเข้ากับวิชา
สามัญพร้อมอบรมครูให้รู้จักบูรณาการสอนสอดคล้องคุณธรรม จริยธรรม 8) หลักสูตร
คุณธรรมจริยธรรมควรปรับปรุงให้เหมาะสมกับวัยของเด็กแต่ละชั้น โดยเน้นปฏิบัติจริงจน
เป็นกิจวัตรประจำวัน

ซ้ำเรื่อง วุฒิจันทร์ (2524 : 98) ได้กล่าวว่า “... การเรียนการสอนในโรงเรียนหรือสถานศึกษา ทุกวิชา ทุกกรณี ครู-อาจารย์ ผู้สอนทุกคนต้องตระหนักถึง ปรัชญาของสถานศึกษาและสอดคล้องหรือส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ในเวลาสอน เวลาเรียนในทุกวิชาทุกโอกาส ในหลักสูตรการสอนเมื่อสอบเสร็จแล้วมิใช่จบสิ้นแค่นั้น การสอนจริยศึกษาเป็นกิจกรรมต่อเนื่องต้องสอนตลอดเวลา ทุกโอกาสและทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งต้องสอนให้สัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ๆ และกลุ่มของตัวเอง ...”

ด้านการจัดกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม

ความเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมนั้นย่อมเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตนเองเป็นสำคัญมีความประพฤติดี ปฏิบัติดี การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ นักเรียน โรงเรียนต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ ด้วยการฝึกปฏิบัติร่วมกันเป็นสำคัญ เรียกว่าการจัดกิจกรรมนักเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ. 2526 : 103) ได้กำหนดกิจกรรมนักเรียนไว้ทั้งหมด 10 กิจกรรม ซึ่งในจำนวนดังกล่าวนี้ จัดเป็นกิจกรรมที่มีสาระขอบข่ายเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนโดยตรง รวม 3 ประเภทได้แก่

1. กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด หรือเนตรนารี หรือกิจกรรมผู้นำเพื่อประโยชน์
2. กิจกรรมศาสนา
3. กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการ (กรมศาสนา. 2543 : 10-11) ได้กล่าวว่า การเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจะต้อง

1. ใช้วิธีการหลายอย่างบูรณาการเข้าช่วย ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ
2. จัดให้มีรูปแบบชัดเจน ไปในทิศทางเดียวกัน สามารถวัดและประเมินผลได้
3. จัดโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา
4. ควรเน้นการพัฒนาจิต คุณธรรมเกิดขึ้นที่ใจ จิตสอนจิตทำให้บริสุทธิ์ สละโลก โกรธ หลงได้ คิดดี ทำดี ใฝ่ดี
5. หารูปแบบใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้
6. จัดกิจกรรมทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติเพื่อให้นักเรียนได้แนวคิด แนวปฏิบัติ และประสบการณ์ตรง

7. จัดอบรมคุณธรรม จริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนระหว่างปิดภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2 จัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จัดบวชนЕКขัมมะ (สำหรับเยาวชนหญิง) ในช่วงปิดภาคเรียน

8. การพัฒนาคุณธรรมนักเรียนต้องปรับเปลี่ยนจากการสอนให้รู้เพื่อสอบเอา คะแนนมาเป็นปฏิบัติจริงควบคู่กับความรู้ภาคปรัยัติ

9. จัดอบรมคุณธรรมแก่นักเรียนประจำสัปดาห์ จัดให้มีเข้าค่ายคุณธรรมค่ายภาคฤดูร้อน

10. จัดประกวดผลงานเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาในตำบล ในอำเภอ จังหวัด และระดับประเทศแล้วเผยแพร่ผลงานให้เป็นที่ปรากฏนำนักเรียนเข้าวัด ไหว้พระ สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ ฟังเทศน์ ทุกวันพระ

12. จัดตั้งธนาคารความดีขึ้นภายในโรงเรียน

13. ให้นักเรียนมีการสอนกันเอง จัดแสดงละครธรรมะ ร้องเพลงธรรมะ

14. ฟื้นฟูประเพณี เทศน์มหาชาติ เทศน์ประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน

15. จัดให้นักเรียนเข้าประกอบพิธีทางศาสนา จัดกิจกรรม นักเรียน ครู อาจารย์ ได้มีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดและช่วยเหลือกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน นิมนต์พระสงฆ์มาให้การอบรมนักเรียน จัดให้มีพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามะกะ

17. จัดทำโครงการพัฒนาจิตในสถานศึกษา กิจกรรมต่างๆ โดยจัดให้มีเหตุการณ์จำลองขึ้น เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกใช้ความคิด พิจารณาแก้ปัญหาด้วยตัวเองโดยมีครู อาจารย์ คอยสังเกตให้การแนะนำ

18. จัดกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

19. จัดเข้าค่ายคุณธรรม จริยธรรมตามสถานที่ต่างๆ ที่เป็นธรรมชาติ หรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

หลักในการจัดกิจกรรมนักเรียนที่สำคัญที่สุดคือ คณะครู อาจารย์ทุกคน และนักเรียนเอาใจใส่ต่อการดำเนินงานให้พร้อมเพียงเป็นหนึ่งเดียวกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนต้องให้ความสนใจ ติดตามผลเพื่อให้งานการจัดกิจกรรมนักเรียนปราศจากปัญหาอุปสรรคและสัมฤทธิ์ผลที่ตั้งไว้ทุกประการ

ด้านบุคลากร

ตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา ปี 2539 ระบุว่า โรงเรียนต้องจัดบุคลากร โดยมีภาระแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร มีบุคลากรครบทุกฐานะ มีคุณสมบัติเหมาะสมตามลักษณะงานและในกลุ่มบุคลากรจะต้องมีการพัฒนาและส่งเสริม คือ

1. พัฒนาบุคลากรในรูปแบบต่างๆ เช่น ฝึกอบรมสัมมนา ศึกษาดูงาน
2. ยกย่องเชิดชูเกียรติในรูปแบบต่างๆ
3. สนับสนุนงานทางวิชาการ และการเรียนการสอน
4. รวบรวมผลงานการสอนที่มีประสิทธิภาพเผยแพร่
5. สนับสนุนด้านตำรา อุปกรณ์การสอน
6. จัดกลุ่ม ชมรมครูสอนคุณธรรม จริยธรรม
7. ส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

นอกจากนั้นควร สนับสนุนให้สถานศึกษาสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษาคือจัดห้องจริยศึกษาจัดทำป้ายคติ จัดสวนธรรมะ จัดตั้งกลุ่มปฏิบัติธรรม การจัดการนิทรรศการ สนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม

Rajabhat Mahasarakham University

ด้านการประเมินผล

การวัดและประเมินผลเป็นการกำหนดขั้นตอนหรือวิธีการวัดผลประเมินผลว่า ผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามกำหนดไว้ในกิจกรรมการเรียนการสอน อาจแยกประเมินเป็นการประเมินก่อนสอน การประเมินระหว่างสอน การประเมินหลังสอน ซึ่งอาจทำได้หลายรูปแบบเช่นกำกับติดตามเป็นรายบุคคลเป็นกลุ่มการสังเกตจากข้อคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

5. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม

ในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่ผ่านมา ได้มุ่งเน้นพื้นฐานการสร้างทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นด้วยเหตุผล เพื่อเสริมสร้างให้เกิดคุณลักษณะทางจิตใจ แล้วนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทางพฤติกรรมเป็นหลัก โดยทฤษฎีและแนวคิดเหล่านี้เน้นมาในหลักของแนวพุทธศาสนา ประกอบกับทฤษฎีอื่น ๆ ที่เป็นมิติทางพฤติกรรมศาสตร์ โดยมุ่งการพัฒนาทัศนคติเป็นเบื้องต้นสู่การนำหลักการไปสร้างอุดมคติ หลักการพัฒนาทางจริยธรรมตามทฤษฎีต่าง ๆ

และแนวคิดซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ๆ แบ่งได้เป็น 3 แนวทางใหญ่ ๆ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของบุคคล (Psycho-Analytic Theory) กล่าวถึงจริยธรรมกับมโนธรรมอันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์อยู่ในสังคมกลุ่มใดก็จะเรียนรู้ความผิดชอบชั่วดีจากสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น จนมีลักษณะพิเศษของแต่ละสังคมที่เรียกว่า เอกลักษณะเป็นกฎเกณฑ์ให้ประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยอัตโนมัติ คนที่ทำชั่วแล้วรู้สึกสำนึก เกิดหิริโอตตัปปะละอายใจตนเองถือว่าได้รับการลงโทษด้วยตนเอง เมื่อสำนึกแล้วพึงละเว้นไม่ปฏิบัติอีกโดยไม่ต้องมีสิ่งควบคุมจากภายนอก เป็นการสร้างมโนธรรมขึ้นมาโดยไม่จำเป็นต้องสนใจ องค์ประกอบของลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม

ในลักษณะทฤษฎีเช่นนี้บทบาทของการศึกษา คือ การพัฒนาทางด้านจิตใจเพื่อเสริมสร้างกำลังคนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามที่ระบบเศรษฐกิจสังคมต้องการ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือการศึกษาเพื่ออบรมฝึกฝนการนำสติปัญญาไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่กล้ายิ่งขึ้น พยายามแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิต คือ ความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด หรือการมีอิสรภาพ การศึกษาจึงเป็นกิจกรรมของชีวิตโดยชีวิต เพื่อชีวิต เป็นความสามารถเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และรู้จักเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน (พระราชวรมณี, 2518 : 71)

2. ทฤษฎีการเรียนรู้สังคม (Social Learning Theory) อธิบายการเกิดของจริยธรรมเป็นกระบวนการสังคมประกิด (Socialization) โดยการซึมซาบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากสังคมที่เติบโตมา รับเอาหลักการเรียนรู้เชื่อมโยงกัน หลักการเสริมแรงและการทดแทนสิ่งเร้า (Stimulus Substitution) รับแนวคิดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นรูปแบบโดยยึดถือว่าการเรียนรู้คือการสังเกตเลียนแบบจาก ผู้ใกล้ชิดเพื่อแรงจูงใจ คือ เป็นที่ยอมรับในกลุ่มพวกเดียวกับกลุ่มต้นแบบเพื่อเป็นพวกเดียวกัน

ในลักษณะเช่น สถาบันหรือกลุ่มสังคมมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือโรงเรียนจะได้รับความคาดหวังจากสังคมอย่างมาก ในการเป็นสถาบันที่ปลูกฝังรูปแบบและเสริมสร้างการเลียนแบบจากตัวอย่างในสังคมให้แก่ นักเรียนพึงระมัดระวังในการสอน เพราะถ้าขาดความสามารถในการอธิบายเหตุผลให้เด็กเลียนแบบ ใช้อารมณ์และวางอำนาจแทน จะทำให้เด็กรู้สึกเป็นศัตรูต่อผู้ควบคุมพฤติกรรมทุกระดับ ตั้งแต่บิดามารดา ครู ไปจนถึงตำรวจ พึงอบรมให้เด็กรู้จักผิดชอบชั่วดี รู้สึกละอายที่ทำชั่ว ความคิดเหตุผลและความสม่ำเสมอในการลงโทษและให้รางวัลเด็ก เป็นที่ยอมรับว่าโรงเรียนเป็นสถานศึกษาที่อบรมกล่อมเกลานักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติ จึงมีหน้าที่ต้องจัดและพัฒนาสภาพแวดล้อมภายใน

โรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม (ซ้ำเรื่อง วุฒิจันทร์. 2524 : 140-142)

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Theory) จริยธรรมเกิดจากแรงจูงใจ ในการปฏิบัติตนสัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาจริยธรรมจึงต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรม ตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลซึ่งมีวุฒิภาวะสูงขึ้น การรับรู้จริยธรรมก็พัฒนาขึ้นตามลำดับ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ที่ได้ปรากฏขึ้นเพื่อการจัดค่าของการพัฒนาทางคุณธรรมและจริยธรรม

3.1 ทฤษฎีของเพียเจต์การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ เพียเจต์ (Piaget, J.) กล่าวว่า “จริยธรรมเกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตนสัมพันธ์กับสังคมการพัฒนาจริยธรรมจึงต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลซึ่งมีวุฒิภาวะสูงขึ้น การรับรู้จริยธรรมก็พัฒนาขึ้นตามลำดับ ” การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของมนุษย์ มีขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ

3.1.1 ขั้นก่อนจริยธรรมยังไม่เกิดจริยธรรม แต่สามารถเรียนรู้จากประสาธสัมพันธ์และมีพัฒนาการทางสติปัญญาในขั้นต้น

3.1.2 ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติการตามคำสั่ง ซึ่งในระยะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น

3.1.3 ขั้นยึดหลักแห่งตน เกิดหลักความคิด มีพัฒนาการทางสติปัญญาสูงขึ้น ตามประสบการณ์ทางสังคม คลายความเกรงกลัวอำนาจภายนอก เริ่มมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น

3.2 ทฤษฎีของลอว์เรนซ์ โคลเบอร์ก ลอว์เรนซ์ โคลเบอร์ก (Kohlberg) เป็นนักการศึกษาด้านจริยธรรม เป็นผู้นำทฤษฎีจริยศึกษาสังเคราะห์ ได้นำเอาความรู้ทางปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยา และศึกษาศาสตร์ มาประกอบขึ้นเป็นทฤษฎีบูรณาการ (Integrated Theory) โคลเบอร์ก ได้วิเคราะห์หลักพัฒนาการทาง จริยธรรมออกเป็น 6 ลำดับขั้นที่อาจนำไปใช้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะเลือกได้ในสถานการณ์ของการพิจารณาสิ่งที่เป็นคุณธรรม มีดังต่อไปนี้

3.2.1 การเชื่อฟังและการลงโทษ (Obedience and Punishment) พิจารณาในด้านประเด็นของการถือเอาอัตราของตัวเองเป็นใหญ่

3.2.2 การแสวงหารางวัล (Exchange) เป็นเป้าหมายตามลักษณะเฉพาะรายบุคคล และการแลกเปลี่ยนกันอย่างเสมอภาคตามที่ตกลงกัน เพื่อจะยอมรับ

ความคิดเห็นของกันและกันในสังคมเพื่อแสวงหารางวัล

3.2.3 การทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (Conformity) ความสัมพันธ์ และการทำตามแบบตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ เป็นการแลกเปลี่ยนกันในความคาดหวัง การติดต่อประสานงานและความศรัทธา ยึดมั่น ไว้วางใจต่อผู้อื่น โดยการปฏิบัติที่ดัดงอตามบทบาทและหน้าที่ของตน

3.2.4 การทำตามหน้าที่ในสังคม (Social System) ระบบสังคมและความมีสติรับผิดชอบที่จะทำให้มีการดำเนินการตามหน้าที่ที่ตนกระทำในสังคมนั้น เพื่อรักษาระเบียบวินัยทางสังคมและทำหน้าที่ของสังคม จึงต้องรักษาสถาบันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นโดยส่วนรวม

3.2.5 การทำตามกฎเกณฑ์และข้อสัญญา (Contract) สิทธิขั้นพื้นฐาน และพันธสัญญาทางสังคมที่จะใช้กับประชาชนโดยส่วนรวม จะต้องยึดถือค่านิยมซึ่งมีมากมายแตกต่างกันไป รวมทั้งความคิดเห็นซึ่งมีอยู่เฉพาะกลุ่ม นำมารวมกันเป็นพันธสัญญาของสังคมร่วมกัน

3.2.6 การยึดมั่นในธรรมตามหลักสากล (Universals) หลักจริยธรรมสากลถือเป็นการแนะแนวทางให้มนุษยชาติกระทำตามข้อกำหนดของสังคมพื้นฐานของแต่ละแห่งโดยภาพกว้างและลึก การถือเอาความเคารพนับถือในบุคคลอื่นเป็นจุดหมายมิใช่เป็นวิธีการ ความยุติธรรม คือสัจธรรมไม่ขึ้นกับวัฒนธรรมเฉพาะแห่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่งเท่านั้น

โคลเบิร์ต เห็นว่า จริยธรรมเป็นลักษณะประสพการณ์ และหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์เป็นมาตรฐานความประพฤติในสังคม บุคคลจะพัฒนาความรับผิดชอบชั่วดีให้เหตุผลจนกระทั่งพัฒนาพฤติกรรมของตนเองมีความสัมพันธ์ในสังคมตามสิทธิและหน้าที่อย่างถูกต้องดัดงอ (ประภาศรี สีหอำไพ. 2535 : 44-46)

นอกจากนี้ โคลเบิร์ตยัง ชี้ให้เห็นว่าพัฒนาการเรียนรู้ด้านพุทธิศึกษามีการดำเนินการเปลี่ยนแปลงตามลำดับอย่างสัมพันธ์กันตามระยะเวลาที่แต่ละบุคคลดำเนินไปตามวุฒิภาวะของแต่ละวัยแม้ว่าสิ่งแวดล้อมจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงในแต่ละขั้นได้พัฒนาการเรียนรู้ของโคลเบิร์ตสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติต่อกัน ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ในส่วนบุคคลมากกว่ารูปแบบของวัฒนธรรมที่สังคมวางไว้ การพัฒนาอุปนิสัยของคนมีพื้นฐานมาจากการเรียนรู้ทั้งทางพุทธิศึกษาและจริยศึกษาโดยมีการเรียนรู้ทางพุทธิศึกษาเป็นเบื้องต้น

(Bill Forisha and Barbara Forisha. 1976 : 33-40)

3.3 ทฤษฎีของอิมมานูเอล คานท์ : อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) เป็นนักปราชญ์ชาวเยอรมัน (ค.ศ. 1724 – 1804) เป็นนักเหตุผลนิยม เป็นผู้นำทฤษฎีเหตุผลนิยม (Rigorism) หมายถึง สิทธิที่ยึดมั่นใน คุณธรรมได้ริเริ่มจริยธรรมแบบหน้าที่นิยม (Deontologism) หรือในเหตุผลอย่างเคร่งครัดอาจเรียก Moral Purism หรือ Formol Ethics จากแนวความคิดของคานท์ถือว่าเป็นมโนธรรมเป็นเหตุผลภาคปฏิบัติ มั่นบ่งบอกถึง กฎศีลธรรม ในตัวเอง คือ เป็นที่รู้จักแล้วว่าหลักศีลธรรมนั้นรู้จักกันตัวเอง รู้ขึ้นใจของตนเอง มันเป็น Apriori เป็นสิ่งที่มีมาก่อน ไม่ใช่มีขึ้นหรือประจักษ์เพราะประสบการณ์ (Not Empirical) เป็นสิ่งที่มีตัวตนเป็นพยาน (Self Evident) ตามแนวคิดของคานท์ มีความคิดเห็นว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด ที่เป็นศีลธรรมนั้นเป็นสิ่งถาวร ตามตัว ค่าของจริยธรรมเป็นสิ่งที่จริงตายตัว จะถือเอาผลของการกระทำมาตัดสินไม่ได้ ทฤษฎีนี้จะยึดถือกฎระเบียบเป็นหลักเกณฑ์มาตรฐาน การพิจารณาตัดสินคุณค่าจะทำไปตามหน้าที่ที่ระบุไว้เป็นข้อกำหนดนั้น จะแปรเปลี่ยนโดยเล็งไปใช้เหตุผลจากผลของการกระทำนั้นไม่ได้ แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์เพียงใดก็ตาม สิ่งที่คานท์เชื่อว่าเป็นการกระทำที่ดีนั้น ไม่มีอะไรในโลกนี้คิดว่าเป็นสิ่งดีโดยปราศจากเงื่อนไข นอกจากการมีเจตคติที่ดี ดังนั้น การทำตามหน้าที่จึงเป็นเจตคติที่ดี ไม่ใช่การกระทำตามแรงกระตุ้น ของสัญชาตญาณ และความรู้สึกตามอารมณ์ปรารถนา แต่ทำตามเจตนาที่เกิดจากสำนึกในหน้าที่

การกระทำที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวถือว่าไม่ได้ทำตามหน้าที่ ผู้ทำตามหน้าที่ต้องไม่คำนึงถึงตนเองและคนใกล้ชิด ชีวิตที่สมบูรณ์คือชีวิตที่อยู่กับศีลธรรม ต้องทำตามหน้าที่โดยไม่คาดหวังและไม่ว่าจะเป็นคุณหรือโทษ แต่ให้ทำตามเหตุผลคือกฎศีลธรรม ปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยไม่ทำตนให้เหมือนคนอื่น มีอิสระจากกระแสอารมณ์ที่ผลักดันให้กระทำ คนที่เป็นอิสระคือคนที่หลุดพ้นจากกระแสแรงขับ ด้วยความอยากได้ผลประโยชน์มาขึ้นอยู่กับเหตุผลหรือปัญญา

กฎศีลธรรมเป็นความถูกต้อง เป็นหลักสากล ถ้าเหตุผลเป็นสากล คนก็จะทำตามหลักสากลด้วย ปรัชญาของคานท์มีจุดเด่นที่สุด คือ การสอนให้คนสำนึกในหน้าที่ สอนไม่ให้คนยกตัวเองเหนือกฎซึ่งเป็นกฎศีลธรรมที่ไม่มีข้อยกเว้นสำหรับใครแม้แต่ตนเอง ทุกคนมีค่าของตนเองเท่ากับ ผู้อื่นจุดหมายในการดำรงชีวิตค่อนข้างเป็นอุดมคติตายตัว ไม่ให้ความสำคัญแก่ความรู้สึกของมนุษย์ แต่เคร่งครัดตายตัวในหลักจริยศาสตร์ จงใจให้เป็นกฎสากลโดยไม่ถือว่าผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำให้มีส่วนในการตัดสินการกระทำว่าถูกหรือผิด คานท์มองโลกในแง่เดียวคือ คิดว่า คนมิได้มีชีวิตอยู่เพื่อความสุข แต่มีชีวิตอยู่เพื่อ

ศีลธรรมอันบริสุทธิ์ การใช้ชีวิตตามเหตุผล หรือ การใช้ชีวิตทางศีลธรรมทำให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ (วิทช์ วิศทเวทย์. 2532 : 118-135)

ตามทฤษฎีของคานท์ ถือเอาหน้าที่เป็นความคิดรวบยอดทางจริยศาสตร์ถือว่าการทำ หน้าที่เพื่อหน้าที่และหน้าที่ที่สำคัญที่สุดนี้เรียกว่า Deontology ไม่ใช่ Teleology ทั้งนี้ คานท์บอกว่าคุณธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในการควบคุมของเรา ส่วนความสุขอยู่นอกเหนือการควบคุมของเรา แต่มันขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกหลายประการ ดังนั้น คุณธรรมจึงไม่รวมเอาความสุขไว้ด้วย และความสุขก็ไม่จำเป็นต้องมีคุณธรรมเป็นเหตุปัจจัย มันไม่ได้มีความสัมพันธ์แบบเป็นเหตุผลของกันและกัน

จากแนวความคิดนี้ คานท์ถือว่ามโนธรรมเป็นเหตุผลภาคปฏิบัติ มันบ่งบอกกฎศีลธรรม ในตัวเองคือเป็นที่รู้กันแล้วว่า หลักศีลธรรมนั้นรู้กันได้เอง รู้ขึ้นในใจของตนเองเป็น Apriori เป็นสิ่งที่มิมาแต่ก่อนแล้วไม่ใช่มีขึ้นหรือประจักษ์เพราะประสบการณ์ (Not Empirical) มันเป็น สิ่งที่มีคนเป็นพยาน ตามทฤษฎีของคานท์นี้เข้าทำนองเดียวกับจริยศาสตร์แนวพุทธที่ว่า “ผู้ใดทำดีได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว” (วสิน อินทสระ. 2518 : 342)

3.4 ทฤษฎีของแครทวอลบลูม และมาเซีย (อ้างถึงใน ธัญญารัตน์

พจนพิพิธธาน. 2542 : 17) แครทวอล บลูมและ มาเซีย (Kratwohl Bloom and Masia 1964) ได้กำหนดทฤษฎีจำแนกระดับคุณภาพของการเรียนรู้ด้านจิตใจ (Affective Domain) ที่ครอบคลุมความสนใจ ทศนคติ ค่านิยม และลักษณะนิสัย โดยจัดลำดับขั้นตอนคุณลักษณะด้านความรู้สึกไว้ 5 ประการ คือ

3.4.1 การรับรู้ (Receiving) เป็นจุดเริ่มต้นที่บุคคลจะเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ และเกิดความรู้สึกต่อสถานการณ์หรือสิ่งเร้าที่ปรากฏ การรับรู้เรื่องนี้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อย โดยถือปริมาณการรับรู้เป็นเกณฑ์ดังนี้

3.4.1.1 การสำนึก เป็นการเริ่มรู้สึกหรือสำนึกเกี่ยวกับลักษณะหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาเร้า

3.4.1.2 การตั้งใจรับรู้ เป็นการใส่ใจสิ่งเร้านานพอสมควร แต่ยังไม่มีความเห็นหรือประเมินตัดสินใด ๆ เป็นเพียงการสังเกตเห็น

3.4.1.3 การเลือกรับรู้ เป็นการรับรู้สิ่งเร้าโดยมีการจำแนกความแตกต่าง ยังไม่มีการประเมินใด ๆ

3.4.2 การตอบสนอง (Responding) เมื่อบุคคลรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ แล้วจะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ตนรับรู้ ขั้นการตอบสนองแบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อยดังนี้

3.4.2.1 ยินยอมตอบสนองเป็นการยอมรับหรือยินยอมปฏิบัติตาม

3.4.2.2 สมัครงใจตอบสนอง เป็นความรู้สึกที่จะทำกิจกรรมนั้น

ด้วยความสมัครงใจ

3.4.2.3 พอใจตอบสนอง เป็นการตอบสนองด้วยความรู้สึก

เต็มใจ พอใจ มีความเพลิดเพลินสนุกสนานรื่นเริง

3.4.3 การเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการประเมินสถานการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ว่ามีประโยชน์หรือไม่ อย่างไร การเห็นคุณค่านั้นจะเกิดขึ้นซ้ำ ๆ โดยมีการสะสมไว้เรื่อย ๆ พฤติกรรมการเห็นคุณค่าจะดูได้จากความแน่นอน ความคงเส้นคงวา สม่าเสมอของการกระทำ ในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อย ๆ ดังนี้

3.4.3.1 การยอมรับคุณค่า เป็นการยอมรับด้วยความเชื่อที่ยังไม่ถาวร อาจเปลี่ยนแปลงได้ในคุณค่าของสถานการณ์หรือเรื่องราว

3.4.3.2 ชื่นชมในคุณค่า เป็นการยอมรับในคุณค่าของสถานการณ์หรือเรื่องราวถึงระดับที่แสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อยากติดตาม อยากเข้าไปร่วม ผูกพัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
Rajabhat Ramasarakham University
3.4.3.3 ยึดมั่นในคุณค่า เป็นความเชื่อมั่น ความแน่วแน่งน เกิดศรัทธาในเรื่องราวหรือสิ่งที่มีคุณค่าไว้ในจิตใจ

3.4.4 การจัดระบบ (Organization) เป็นความรู้สึกที่เกิดจากบุคคลได้รวบรวมเรื่องราวหรือสิ่งที่มีคุณค่าไว้ในจิตใจหลายอย่างแล้วจัดคุณค่าเข้าเป็นระบบมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าของเรื่องราวหรือสิ่งต่างๆของจุดเด่นและจุดร่วมของคุณค่าเหล่านั้นในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ดังนี้

3.4.4.1 การสร้างคุณค่า เป็นการสรุปรวบยอดของเรื่องราวต่าง ๆ ที่บุคคลยึดมั่นเข้าด้วยกัน

3.4.4.2 การจัดระบบคุณค่า เป็นการเรียงลำดับความสำคัญของสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ และจัดคุณค่าต่าง ๆ ให้ผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน

3.4.5 การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นการพัฒนาเป็นอุดมคติที่ฝังลึกถึงจิตวิญญาณ ยึดถือ เทิดทูนโดยจิตโนมิติสังเคราะห์ เป็นแบบแผนกฎเกณฑ์ขึ้นใหม่ให้ตนเองมีการกระทำหน้าที่คงเส้นคงวา โดยมีการจัดระบบของตนเองและยึดถือจนเป็นการกระทำอัตโนมัติ คือ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด เขาก็จะแสดงพฤติกรรมแบบเดิมซึ่งเป็นลักษณะของตนเอง แล้วณรงค์ให้ผู้อื่นร่วมยึดถือและปฏิบัติด้วย ในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ดังนี้

3.4.5.1 สร้างข้อสรุป เป็นการที่บุคคลพยายามปรับปรุงระบบตนเองให้สมบูรณ์ตามแนวที่ตนต้องการ

3.4.5.2 กิจนิสัยเป็นการที่บุคคลแสดงออกตามแนวที่ตนเองต้องการอย่างสม่ำเสมอจนเป็นลักษณะของตนเอง (สุวิมล คิลกานนท์. 2538. เอกสาร)

นอกจากทฤษฎีแนวคิดทางจริยธรรมต่างๆที่ผู้รู้ด้านนี้ได้เสนอแนวคิดไว้อย่างหลากหลายนี้แล้วยังมีแนวการพัฒนาจริยธรรมที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่ง ที่ปรากฏการพัฒนาอย่างกว้างขวางในโลกตะวันออกซึ่งจะนำมากล่าวในที่นี้คือ ปรัชญา พุทธศาสนา หรือทฤษฎีทางพุทธศาสตร์

3.5 ทฤษฎีทางพุทธศาสตร์ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยมเกิดขึ้นสมัยพุทธกาลในชมพูทวีป (ประเทศอินเดีย) โดยพระสมณโคดมเป็นศาสดาผู้ประกาศปรัชญาในแนวคิดนี้ เน้นหลักธรรมที่เป็นสังขธรรมวิธีการสอน การเผยแพร่การสืบทอดหลักธรรมสู่การปฏิบัติ เน้นคุณธรรม ในการใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผล หลักธรรมที่เป็นหัวใจพุทธศาสนานำมาสั่งสอน มี 3 ประการ คือ ประการแรก ให้เว้นความชั่วทั้งปวง ประการที่สองให้กระทำความดี และประการที่สาม ให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด ในหลักธรรมที่พระพุทธศาสนาได้นำมาประกาศเป็นคุณธรรมที่มีความสอดคล้องเชื่อม โยงกัน ได้ทั้งหมด หมายถึง การปฏิบัติตามข้อธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมเกี่ยวข้องได้ข้อธรรมอื่นตามมาเป็นแนวคิดทางจริยธรรม ที่กำหนดข้อประพฤติปฏิบัติทางกายและจิตใจ โดยเริ่มตั้งแต่สิ่งที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติพื้นฐานทางการกระทำทางกายไปสู่ขั้นสูงที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติทางความคิดที่มุ่งสู่ความบริสุทธิ์หลุดพ้นทางจิตใจ ในหลักจริยศาสตร์ของศาสนาพุทธมี 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นแรกจริยศาสตร์ขั้นมูลฐาน ชั้นที่สองจริยศาสตร์ขั้นกลางและชั้นที่สามจริยศาสตร์ขั้นสูง ซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้

3.5.1 จริยศาสตร์ขั้นมูลฐาน ประกอบด้วยศีล 5 ธรรม 5 ดังต่อไปนี้

3.5.1.1 เว้นจากการเบียดเบียน ทำร้ายชีวิตสัตว์หรือมนุษย์เป็นศีล มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ และมนุษย์เป็นธรรม

3.5.1.2 เว้นจากการลักขโมยทรัพย์เป็นศีล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ประกอบอาชีพสุจริต เป็นธรรม

3.5.1.3 เว้นจากการประพฤติดินในกามเป็นศีล สำรวมในกามเป็นธรรม

3.5.1.4 เว้นจากการพูดปดเป็นศีล พูดจริงเป็นธรรม

- 3.5.1.5 เว้นจากการเสพคัมสุรามรีย เป็นศีล มีสติสำรวมระวัง
เป็นธรรม
- 3.5.2 จริยศาสตร์ชั้นกลาง ประกอบด้วยกุศลกรรมบท 10
ประการ ดังต่อไปนี้
- 3.5.2.1 เว้นจากการฆ่าสัตว์ หรือมนุษย์ หรือเบียดเบียนทำร้าย
ชีวิตอื่น
- 3.5.2.2 เว้นจากการลักทรัพย์
- 3.5.2.3 เว้นจากการประพฤตึผิดในกาม
- 3.5.2.4 เว้นจากการพูดปด
- 3.5.2.5 เว้นจากการพูดยุยงให้แตกร้าวกัน
- 3.5.2.6 เว้นจากการพูดหยาบคาย
- 3.5.2.7 เว้นจากการพูดเหลวไหลเพื่อเจ้า
- 3.5.2.8 ไม่โลภ อยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน
- 3.5.2.9 ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น หรือคิดให้เขาถึงความพินาศ
- 3.5.2.10 ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม โดยมีความเห็น
ถูกต้อง (ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มารดาบิดามีคุณ เป็นต้น)
- 3.5.3 จริยศาสตร์ชั้นสูง ประกอบด้วย อริยมรรค แปลว่า
“ทางอันประเสริฐ” หรือทางสายกลางมี 8 ประการ ดังนี้
- 3.5.3.1 ความเห็นชอบ คือ มีปัญญาเห็นอริยสัง 4 ประการ
- 3.5.3.2 ความดำริชอบ คือ ดำริในการออกจากกาม ดำริใน
การไม่ปองร้าย ดำริในการไม่เบียดเบียน
- 3.5.3.3 การเจรจาชอบ คือ ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ได้แก่
ยุให้แตกร้าว ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้า
- 3.5.3.4 การกระทำชอบ คือ ไม่ฆ่าสัตว์หรือมนุษย์ ไม่ลักฉ้อ
ทรัพย์ ไม่ประพฤตึผิดในกาม
- 3.5.3.5 การเลี้ยงชีพชอบ คือ ไม่เลี้ยงชีพในทางที่ผิด ที่มีโทษ
ประกอบอาชีพอชอบธรรม
- 3.5.3.6 ความเพียรชอบ คือ เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น
เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้วเพียรทำความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้ว

3.5.3.7 การตั้งสติชอบ คือ ตั้งสติพิจารณา ร่างกาย เวทนา หรือความรู้สึกสุข ทุกข์ ตลอดจนไม่ทุกข์ ไม่สุขจิตและธรรมรวม 4 ประการให้รู้เท่ากัน เห็นทั้งความเกิดและความดับ

3.5.3.8 การตั้งใจมั่นชอบ คือ การทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิ อย่างแน่วแน่ ที่เรียกได้ว่า ฉาน 4 (สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2526 : 180-205) เป็นที่ยอมรับกันว่าในเรื่องวิธีการสอนของพุทธศาสนา เน้นการสอนแบบอริยสัจที่ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของการพัฒนาทางจริยธรรม พระพุทธเจ้าทรงนำเอาสังขรรรมมาแสดงแก่มนุษย์ในรูปแบบที่เรียกว่าอริยสัจ 4 แต่ที่จริงสาระสำคัญที่พระองค์ต้องการคือ เรื่อง อิทปิปัจจยตาปฏิบัติจสมุปบาท และนิพพาน นี่เองพอมาสื่อถึงประชาชนใช้อริยสัจ 4 เพื่อให้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ “การสอนนั้นต้องเริ่มจากสิ่งที่มองเห็น สิ่งที่ปรากฏ หรือ สิ่งที่ยากไปหาสิ่งที่ง่าย จึงเริ่มด้วยปัญหาทั้ง ๆ ที่หลักอริยสัจนั้นสอนย้อนมาจากผลมาหาเหตุธรรมดาคว่า สิ่งทั้งหลายเหตุเกิดก่อนแล้วจึงเป็นผล มรรคเป็นเหตุยกผลมาพูดก่อนเหตุทั้งสองชุด การที่พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้จะต้องมีเหตุผลในการตรัส” “การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ามีความประเสริฐในลักษณะต่าง ๆ ในความเป็น พระศาสดา นั้น นอกจากตรัสรู้ธรรมความจริงแล้ว จะต้องสามารถใช้วิธีการสั่งสอนด้วย ความสำเร็จของพระพุทธเจ้าอยู่ที่ความสามารถของทั้งสองด้านนี้ จึงเรียกพระองค์ว่าเป็น สัมมาสัมพุทธะ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า ให้มองดูความจริงของกฎธรรมชาติว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ไม่ใช่เป็นไปตามการคลับันดาลของสิ่งภายนอก ฉะนั้น จึงให้เราศึกษาให้รู้ถึงเหตุปัจจัย แล้วทำความเข้าใจด้วยความเพียรพยายามของเราเมื่อเราต้องการผลก็ต้องทำเหตุ นี่คือการประกาศหลักธรรมและหลักกรรม ซึ่งก็คือ การที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์” “มนุษย์ที่ได้พัฒนาตนเองสูงสุด บรรลุความหลุดพ้นเป็นอิสระแล้ว เราเรียกว่าเป็นพุทธ พุทธนี้แหละเป็นเชฎฐะ เป็นผู้เป็นใหญ่ พระพุทธเจ้าทรงนำเอาคำเรียกแสดงสถานะของพระพรหมมาใช้สำหรับพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นจึงหมายความว่า พระพุทธเจ้าประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์ ให้มนุษย์เลิกฝากความหวังและโชคชะตาทั้งของชาติและสังคมไว้กับพระพรหม เลิกขึ้นต่อเทพเจ้า และหันมากระทำการต่าง ๆ ด้วยการจัดการกับเหตุปัจจัยด้วยความเพียรพยายามของตน” (ป.อ.ประยุตโต. 2537 : 30-35)

ในแนวคำสอนนั้นพระพุทธองค์ได้เน้นในเรื่องของหลักธรรมและวินัยไว้ว่า คิคาธรรมแล้วก็ได้สติ เช่น หลักอนิจจังทำให้เรารู้ว่าอะไร ๆ ทุกอย่างเป็นสิ่งที่เราไม่อาจยึดมั่นถือมั่นได้ จะต้องรู้จักปล่อยวาง ธรรมจะสอนเราอย่างนั้น สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามพระไตรลักษณ์ เป็นของสมมุติบัญญัติ ไม่อาจยึดมั่น ถือมั่นได้ต้องปล่อยวางแต่วินัย

บอกว่าต้องมีความรับผิดชอบเอาจริงเอาจัง แม้แต่สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สมมุติตกลงกัน ขอมรับสมมุติเต็มๆ เช่น ภิกษุนี้ จีวรขาดเป็นรู แม้แต่เท่าหลังตัวเลือด ไม่บริหารจัดการปะชุนเสียปล่อยให้มันเป็นอาบัติมีความผิดหลักของวินัยคือถือสงฆ์เป็นใหญ่ พระอรหันต์เวลาที่มีเรื่องของส่วนรวมเกิดขึ้นไม่เข้า ที่ประชุมไปอยู่ป่าเสีย ที่ประชุมลงโทษพระอรหันต์ที่วินัย ก็ต้องเคารพสงฆ์ พระอรหันต์หลายองค์ในประวัติศาสตร์ถูกสงฆ์ลงโทษ พระอรหันต์จะเข้านิโรธสมาบัติ มีหลักปฏิบัติข้อหนึ่งว่า ต้องเตรียมใจไว้เลยถ้าสงฆ์เรียกเมื่อไรต้องออกจากสมาบัติทันที กิจการของส่วนรวมการใดที่เป็นเรื่องของสุข ทุกข์ หรือเกี่ยวกับความเจริญ ความเสื่อมเสียของส่วนรวมแล้ว จะต้องเอาใจใส่เป็นผู้นำ พระอรหันต์มีลักษณะเป็นแบบนั้น เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าวางวินัยให้สงฆ์สาวกปาฏิโมกข์ ทุกข์เดือน พระมหากัปปินะซึ่งเป็นพระอรหันต์ผู้ใหญ่รูปหนึ่งมาพิจารณาว่าพระพุทธเจ้าวางวินัยข้อนี้ เราจะต้องไปหรือเปล่า เราเป็นผู้บริสุทธิแล้ว จะต้องไปตรวจสอบวินัยอะไรกันพระพุทธเจ้าเสด็จไปหาพระมหากัปปินะด้วยพระองค์เองทันที ตรัสว่า เธอเป็นพระอรหันต์นี้แหละต้องเป็นผู้นำ ถ้าเธอไม่ไปแล้วใครจะไป เพราะฉะนั้นพระอรหันต์จึงมีคติที่ถือประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถ้ามีอะไรเป็นเรื่องกระทบกระเทือนต่อส่วนรวมเกิดขึ้น พระอรหันต์จะเป็นผู้นำเช่นพระมหากัสสปะริเริ่มชวนพระอรหันต์ทั้งหลายทำสังคายนา

Rajabhat Manasakorn University รวมความว่า พระพุทธศาสนาประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ธรรมกับวินัย ถ้าเข้าใจพระพุทธศาสนาให้ครบต้องทั้งธรรมและวินัย วินัยจะแสดงชีวิตของอรหันต์ในโลกที่เป็นจริงของมนุษย์ที่อยู่ในสมมุติ พระอรหันต์คือผู้ที่รู้ความจริงของปรมาตม์ แล้วเข้าถึงความจริงจนกระทั่งจิตไม่ยึดติดยึดมั่นเพราะจิตใจไม่ยึดติดถือมั่นนั้นแหละจึงปฏิบัติต่อสมมุติได้อย่างถูกต้องตามหลักเหตุผลด้วยความรับผิดชอบจริงจัง (ป.อ.ประยุตโต. 2537 : 371-372) ในพุทธบัญญัติที่ได้ทรงวางหลักของวินัยให้สงฆ์มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและตนเองโดยเน้นให้ทำการต่าง ๆ เพื่อความเป็นไป อันเป็นประโยชน์แก่สังคม ส่วนรวม และเพื่อความเป็นไปด้วยดีแห่งตนเองตามลัทธิโดยธรรมชาติและความเรียบร้อยตามขนบธรรมเนียม ประเพณี สังคม ในเรื่องวิธีการสอนของพุทธศาสนานี้เน้นการสอนแบบอริยสัจที่ถือได้ว่าคนเป็นต้นแบบของวิธีสอนทุกอย่างในหลักการสอนพุทธจริยธรรมที่นำเสนอซึ่งลักษณะหลักการสอนที่ประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ 1) สอนด้วยความรู้จริง รู้จริงทำได้จริงจึงสอน 2) สอนอย่างมีเหตุผล สามารถพิจารณาเข้าใจแจ้งด้วยปัญญา 3) สอนให้ได้ผลจริงสำเร็จตามมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้น ๆ เช่น ให้เข้าใจได้จริงเห็นตามความจริง ทำได้จริง นำไปปฏิบัติแล้วได้ผลจริง (ป.อ.ประยุตโต. 2538 : 63-64)

ในลักษณะการสอนที่กล่าวนี้ ประกอบด้วยวิธีการสอนการพัฒนา จริยธรรม คุณธรรม 4 ประการ มีดังนี้

1. สันติศาสนา การชี้ให้เห็นชัดอย่างแจ่มแจ้ง เช่น จะสอนอะไร ก็ชี้แจงแสดงเหตุผล แยกแยะอธิบายให้เข้าใจดังเห็นกับตา
2. สมาทปนา ชวนให้ปฏิบัติเช่น สิ่งใดควรทำก็บรรยายให้เข้าใจในความสำคัญและซาบซึ้งในคุณค่าเห็นสมจริงจนผู้ฟังยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ
3. สมุดเตชณา ใ้ร่าให้กล้า เช่น พูดให้กล้าหาญเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีกำลังใจแข็งขัน เกิดความมั่นใจที่จะทำได้ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบาก
4. สัมปหังสนา ปลุกให้ร่าเริง เช่น ทำบรรยากาศให้สนุกสนาน ชื่นแจ่มใส เบิกบานใจให้ผู้ฟังเข้มแข็งมีความหวัง มองเห็นผลดี และทางสำเร็จ ง่าย ๆ ว่าสอนให้แจ่มแจ้ง จูงใจแก่กล้าร่าเริงในหลักการสอนที่กล่าวนี้ เป็นขั้นตอนของการพัฒนาภาพรวมในระดับการพัฒนาอุดมการณ์จากทฤษฎีแนวพุทธศาสนา ที่เน้นหลักธรรมที่สูงสุดในเรื่องความรับผิดชอบในหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อการกระทำได้ การปฏิบัติบรรลุผลถึงการรู้แจ้งในตนเองและต่อส่วนรวม

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

กรมสามัญศึกษา (25 25 : 112-113) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมของครู โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ด้านการปลูกฝังจริยธรรมในห้องเรียน พบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. การที่ครูส่วนหนึ่งยังไม่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน โดยเฉพาะด้านการตรงต่อเวลา และการแต่งกาย น่าจะเป็นอุปสรรคต่อการที่จะทำให้นักเรียนเกิดเจตคติทางจริยธรรม
2. ครูได้ทำการปรับแก้พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียนน้อยมาก
3. ครูทำการปลูกฝังจริยธรรมตาม โอกาสและเหตุการณ์ ไม่ได้วางแผนที่จะ

ปลูกฝังด้านความรับผิดชอบ และความมีระเบียบวินัยเป็นส่วนใหญ่ ส่วนด้านการประหยัด ความเสียสละ ความเมตตากรุณา ความกตัญญูกตเวที และความยุติธรรม ปลูกฝังน้อยมาก

4. ครูใช้วิธีการปลูกฝังจริยธรรมโดยวิธีบอก แนะนำ มากที่สุด ซึ่งขัดกับ ลักษณะของจริยธรรม จริยธรรมของบุคคลนั้นประกอบด้วยการมีเหตุผล ความเชื่อ เจตคติ และพฤติกรรมทาง จริยธรรม

บัญชา ชีสารพัฒน์ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการรักษา ระเบียบวินัยนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการกำหนดระเบียบ การสื่อสารหรือแจ้ง กฎระเบียบ การประเมินพฤติกรรม และการปรับพฤติกรรม มีดังนี้ คือ โรงเรียนไม่ได้รับความร่วมมือจากบุคลากรในโรงเรียนเท่าที่ควร กฎระเบียบมีข้อปฏิบัติมากเกินไปยากต่อการ ปฏิบัติ นักเรียนไม่ให้ความร่วมมือ และไม่สนใจในข้อมูลที่ทางโรงเรียนแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับ ความผิด และการแจ้งข้อมูลทำอย่างซุกซนไม่ต่อเนื่อง เกณฑ์การประเมินไม่แน่นอน ขาด การติดตามและการประเมินอย่างจริงจัง ผู้ปกครองนักเรียนให้ความร่วมมือน้อย

อรุณศรี เหลืองไทยงาม (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การส่งเสริม จริยศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี พบว่า

1. ด้านการกำหนดนโยบาย มีการส่งเสริมการปฏิบัติระดับมากเรียงตามลำดับ ได้แก่ การให้ครูเวรประจำวันกล่าวอบรมความประพฤติก่อนเข้าเรียน การให้ครูกวาดชั้นนักเรียน ทั้งด้านความรู้ความประพฤติและการให้ครูประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนในด้านการ ปฏิบัติน้อยเรียงลำดับได้ดังนี้ ให้ครูประจำชั้นไปเยี่ยมบ้านนักเรียนทุกคนในชั้นเพื่อให้เกิดความ เข้าใจนักเรียนมากขึ้น การให้ผู้บริหาร โรงเรียนกล่าวอบรมความประพฤตินักเรียนในห้องประชุม ประจำสัปดาห์ และการเชิญผู้นำท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติคุณธรรมมาร่วมให้ข้อคิดเป็นวิทยากรอบรม นักเรียน

2. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ การจัด นิทรรศการแสดงความสำคัญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา การจัดให้มีพระพุทธรูป ภาพพุทธ ประวัตินไว้ในห้องเรียน และการให้ครูประจำชั้นทุกชั้นสนับสนุนนักเรียนที่มีความประพฤติดี เป็นหัวหน้าผู้นำ ในด้านที่ปฏิบัติน้อยเรียงตามลำดับได้ดังนี้ คือ การจัดให้มีชุมนุมจริยศึกษา ในโรงเรียน การจัดป้ายแสดงประวัติและผลงานของผู้นำหรือผู้ปกครองในท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติ คุณธรรมดีเด่น

3. ด้านการนิเทศการเรียนการสอน มีการปฏิบัติมากเรียงลำดับได้ดังนี้ คือ การเสนอแนะให้ครูอบรมความประพฤตินักเรียนพร้อมไปกับการสอน การเสนอแนะให้ครูเอาใจใส่สังเกตนักเรียน ทั้งการแต่งกายคำพูด มารยาททุกครั้งที่เข้าสอน และเน้นให้ครูยกย่องชมเชยนักเรียนทันทีที่เห็นว่านักเรียนประพฤติดี ในด้านที่มีการปฏิบัติน้อยเรียงลำดับดังนี้ คือ การแนะนำให้ครูนำนักเรียนที่มีความประพฤติดีในโรงเรียนเป็นวิทยากรประกอบการสอน และแนะนำให้ครูนำบุคคลในท้องถิ่นที่มีความประพฤติดีเป็นตัวอย่างประกอบการสอนและการเสนอแนะให้ครูศึกษาภูมิหลังความประพฤติของนักเรียนทุกคนในชั้นเรียน

4. ด้านการจัดกิจกรรมนักเรียนมีการปฏิบัติมากเรียงลำดับคือ การส่งเสริมโครงการยกย่องนักเรียนที่มีความประพฤติดี การเชิญผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมวันแม่เพื่อส่งเสริมการแสดงความรักและการจัดประกวดคำขวัญ บทกลอน เรียงความ ที่เกี่ยวกับวันสำคัญ เช่น วันวิสาขบูชา ด้านที่มีการปฏิบัติน้อยเรียงลำดับได้ดังนี้ คือการจัดให้มีงานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การนำนักเรียนไปทำพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะที่วัดและจัดประกวดเล่านิทานธรรมชาดก เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อการส่งเสริมจริยศึกษาในโรงเรียน 4 ด้าน ปรากฏว่า ด้านกำหนดนโยบายและด้านนิเทศการเรียนการสอนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ความคิดเห็นของผู้บริหารสูงกว่าความคิดเห็นของครู ส่วนทางด้านการจัดสภาพแวดล้อมและการจัดกิจกรรมนักเรียนไม่แตกต่างกัน ปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมจริยศึกษาของผู้บริหารและครูมีอยู่ในระดับมากในด้านต่างๆคือ ปัญหาด้านคะแนนพฤติกรรมของแต่ละรายวิชา ไม่ได้เป็นผลรวมของการประเมินพฤติกรรมที่เหมาะสม ปัญหาด้านเนื้อหาวิชาแต่ละวิชามีครูไม่สามารถจะใช้วิธีสอนอื่นที่เหมาะสมแก่การปลูกฝังคุณลักษณะทางจริยศึกษาให้แก่นักเรียนได้ ปัญหาการเรียน การสอนมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการมากเกินไปทำให้ละเลยเรื่องการปลูกฝังคุณลักษณะอื่น ส่วนด้านที่มีปัญหาน้อยคือ ปัญหาที่นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ไม่ทั่วถึง ปัญหา นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้ร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ และปัญหาครูเอาใจใส่ดูแลพฤติกรรมนักเรียนน้อยเกินไป

ระพีพรรณ เอกสุภาพันท์ (2533 : 100-106) ได้ศึกษาผลการทดลองใช้ชุดเตรียมความพร้อมด้านจริยศึกษาระดับอนุบาล ในปี พ.ศ. 2532 ซึ่งชุดเตรียมความพร้อมนี้ คณะทำงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนได้สร้างขึ้น สำหรับเตรียมความพร้อมด้านจริยศึกษาระดับอนุบาล โดยมุ่งปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนระดับอนุบาล 8 ประการ คือ ความมีวินัย สติ กตัญญู เมตตา อคทน ซื่อสัตย์ ประหยัด และขยันพึงตนเอง

โดยนำคุณธรรมเหล่านี้มาเป็นเนื้อหาในการเขียนชุดเตรียมความพร้อมทั้งวิธีตรงและวิธีอ้อม โดยการแทรกในกิจกรรมและสื่อต่าง ๆ เช่น เพลง นิทาน รูปภาพ บัตรคำ หุ่น เป็นต้น หลังจากสร้างชุดเตรียมความพร้อมแล้ว ก็มีการจัดอบรมครูและบุคลากรในโรงเรียนจำนวน 60 คน จาก 20 โรงเรียน โรงเรียนละ 3 คน ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครู และพี่เลี้ยง ระหว่างวันที่ 9-22 กรกฎาคม 2531 โดยใช้ชุดเตรียมความพร้อมด้านจริยศึกษา เป็นสื่อในการอบรมเพื่อให้เข้าใจขั้นตอนดำเนินการทดลองแนวคิดหลักการเตรียมความพร้อมด้านจริยศึกษาในระดับอนุบาล และสามารถนำไปทดลองใช้ในโรงเรียนต่อไป การดำเนินการทดลองในโรงเรียน ครูผู้สอนได้นำคู่มือครูชุดเตรียมความพร้อมไป ทดลองใช้ ระหว่างวันที่ 1 สิงหาคม 2532-31 มกราคม 2533 เป็นเวลา 5 เดือน โดยเริ่มประเมินพฤติกรรมนักเรียนก่อนและผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบและวิเคราะห์ต่อไป พร้อมกับ ส่งแบบประเมินกิจกรรมและสื่อให้ครูและพี่เลี้ยงประเมิน โดยอาศัยหลักเกณฑ์ที่ตั้งขึ้น ทั้งนี้มีผู้นิเทศให้การดูแลอย่างใกล้ชิด ผลการทดลองสรุปได้ 3 ข้อ คือ

1. นักเรียนชายและหญิง มีพฤติกรรมในด้านคุณธรรมด้านต่าง ๆ หลังการฝึกการเตรียมความพร้อมสูงกว่าก่อนการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เกือบทุกคุณธรรม ยกเว้นคุณธรรมด้านการประหยัด ซึ่งนักเรียนหญิงจะมีคะแนนพฤติกรรมก่อนและหลังการฝึกไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อทดสอบความแตกต่างทางสถิติแล้วพบว่าก่อนการฝึกเตรียมความพร้อมนักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีคะแนนพฤติกรรมในคุณธรรมด้านวินัย สติ ซื่อสัตย์ และขยันพึ่งตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หลังการฝึกเตรียมความพร้อม พบว่า ระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีพฤติกรรมไม่แตกต่างกันเกือบทุกคุณธรรม ยกเว้นคุณธรรมด้านซื่อสัตย์และประหยัด เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว หลังได้รับการฝึก พฤติกรรมด้านจริยธรรมของนักเรียนเปลี่ยนแปลงสูงขึ้น และสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

2. ความคิดเห็นของผู้บริหารและผู้ปกครองเกี่ยวกับคุณธรรมนักเรียน หลังจากได้รับ การฝึกแล้วเป็นไปในทางเดียวกัน คือ ทางบวก โดยผู้ปกครองประเมินว่านักเรียนมีพฤติกรรมด้าน คุณธรรมอยู่ในระดับสูง แต่ผู้บริหารมีความเห็นอยู่ในระดับสูงกว่าผู้ปกครองในทุกคุณธรรมยกเว้นด้านวินัย สติ ประเมินอยู่ในระดับเดียวกัน ผลการทดลองดังกล่าวเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูผู้สอน เกี่ยวกับชุดการเตรียมความพร้อมที่ใช้เป็นสื่อในการฝึกคุณธรรมด้านต่าง ๆ ส่วนใหญ่ประเมินว่า วิธีฝึกและสื่อที่ใช้ในกิจกรรมแต่ละคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพอใจหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญ

ศึกษา เขตการศึกษา 10 (2535 : 80-82) ได้ทำการวิจัยประเมินโครงการนิเทศตามรูปแบบการนิเทศ เพื่อให้โรงเรียนพัฒนาตนเองปีการศึกษา 2533 และ 2534 โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากผู้บริหารโรงเรียน อาจารย์ ศึกษานิเทศก์และนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา จาก 7 จังหวัดในเขตการศึกษา 10 ได้แก่ อุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ นครพนม และมุกดาหาร โดยศึกษาจากโรงเรียนขนาดใหญ่ 64 โรงเรียน ขนาดกลาง 66 โรงเรียน และขนาดเล็ก 80 โรงเรียน พบว่าการมุ่งเน้นคุณธรรม 7 ประการคือ ความขยัน การประหยัด ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความรับผิดชอบ การพึ่งตนเอง และความมีวินัย โดยโรงเรียนดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางที่กรมสามัญศึกษากำหนดได้แตกต่างกัน โรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ปฏิบัติได้มากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดกลางปฏิบัติได้มากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก โดยปฏิบัติได้ร้อยละ 37.27, 32.92 และ 29.82 ตามลำดับ

สมพงษ์ สมภักดี (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบระดับปัญหาการส่งเสริมคุณธรรมของนักเรียน ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งประกอบด้วย 7 ด้าน คือ ด้านความขยัน การประหยัด ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความรับผิดชอบ การพึ่งตนเอง และความมีวินัย กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาได้แก่ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 102 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด มีทัศนะเกี่ยวกับปัญหาการส่งเสริมคุณธรรมของนักเรียนรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน และเมื่อพิจารณาตามตัวแปรขนาดของโรงเรียนและประสบการณ์ดำรงตำแหน่งผู้บริหาร พบว่ามีปัญหาการส่งเสริมคุณธรรมของนักเรียนแต่ละด้านและรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน

2. ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกัน มีทัศนะเกี่ยวกับระดับปัญหาการส่งเสริมคุณธรรมของนักเรียนรวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กมีทัศนะสูงกว่าผู้บริหาร โรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ ส่วนผู้บริหารโรงเรียนขนาดกลางกับขนาดใหญ่ มีทัศนะที่แตกต่างกันอย่างไม่มีความสำคัญทางสถิติ

3. ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารต่างกัน มีทัศนะเกี่ยวกับปัญหาการส่งเสริมคุณธรรมของนักเรียนรวมทุกด้านและเป็นรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ไม่พบปฏิสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระหว่างขนาดโรงเรียนกับประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งผู้บริหาร เกี่ยวกับระดับปัญหาการส่งเสริมคุณธรรม ของนักเรียน

อำนาจ จันทร์มหา (2542 : บทคัดย่อ) ศึกษาจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียนในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า

1. นักเรียน นักศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด มีจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเองอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแยกตามสังกัดพบว่า นักเรียนนักศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สังกัดกรมสามัญศึกษา สังกัดกรมศิลปากร และสังกัดกรมศาสนา ต่างก็มี จริยธรรมอยู่ในระดับปานกลางส่วนนักเรียนนักศึกษาในสังกัดกรมอาชีวศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนมีจริยธรรมอยู่ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง ด้านความตรงต่อเวลา และด้านความเสียสละ นักเรียนนักศึกษาในทุกสังกัด ต่างก็มีจริยธรรมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านความซื่อสัตย์ ด้านความรับผิดชอบและด้านความเป็นผู้นำพบว่า นักเรียนนักศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน มีจริยธรรมอยู่ในระดับต่ำ นักเรียนนักศึกษาสังกัดกรมอื่นๆ มีจริยธรรมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านความตั้งใจ ด้านความอดทน และด้านการปฏิบัติตามกฎของสังคม พบว่านักเรียนนักศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และสังกัดกรมอาชีวศึกษามีจริยธรรมอยู่ในระดับต่ำ นักเรียนนักศึกษาสังกัดกรมอื่นๆมีจริยธรรมอยู่ในระดับปานกลาง

2. นักเรียนนักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในสถานศึกษาต่างสังกัดกัน มีจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนนักศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร กรมสามัญศึกษา กรมศาสนา และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีระดับจริยธรรมสูงกว่านักเรียนนักศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ส่วนคู่อื่นๆนอกนั้น มีระดับจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

สรารุช จิตบุญมี (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา พฤติกรรมเชิงคุณธรรม และจริยธรรมของอาจารย์ตามความคิดเห็นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น พบว่า

1. ความคิดเห็นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่นเกี่ยวกับพฤติกรรมของอาจารย์เชิงคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา ใน 4 ด้าน คือ คุณธรรมและจริยธรรมต่อโรงเรียน คุณธรรมและจริยธรรมต่อนักเรียน

คุณธรรมและจริยธรรมต่ออาชีพครู คุณธรรมและจริยธรรมต่อสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก

2. คุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ 3 ประการ ตามความต้องการของนักเรียนดังนี้ เป็นผู้นำและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และสังคม มีความสุภาพ กริยามารยาทเรียบร้อยในขณะการสอน รักและศรัทธาในวิชาชีพครู

ธัญญารัตน์ พงษ์พิศรทาน และคณะ (2542 : 91) ศึกษารูปแบบและวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม พบว่า ข้อคุณธรรมที่สำคัญและได้มุ่งพัฒนามากที่สุดคือ ความรับผิดชอบ เป็นข้อคุณธรรมที่มีความสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของแมคแคนซีที่กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึงคนที่มีความรู้ในหน้าที่ที่แสดงออกในรูปการณ์ หรือในสถานการณ์จริงอันมองเห็นได้และในเรื่องของหน้าที่ อิมมานูเอล ค้านท์ ก็ได้มีแนวคิดว่าคุณธรรมมีจุดมุ่งหมายในตัวเองเป็นการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ การมีคุณธรรมและคนดีไม่จำเป็นต้องได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทนเสมอไปเพราะเป็นการทำความดีเพื่อความดี ในเรื่องความรับผิดชอบต่อปรัชญาแนวพุทธ ซึ่งให้ความสำคัญต่อความรับผิดชอบในหน้าที่ เพราะถือว่าการรับผิดชอบต่อส่วนตัวและส่วนรวมเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุด พระวินัยกำหนดว่า ต้องมีความรับผิดชอบต่อตัวเองตั้งแต่สิ่งเล็กๆน้อยๆที่สมมุติตกลงกันต้องปฏิบัติตามกิจการของส่วนรวมเป็นหลัก การใดที่เป็นเรื่องสุข ทุกข์ หรือเกี่ยวข้องกับความเจริญ ความเสื่อมเสียของส่วนรวมแล้วการนั้นเป็นส่วนใหญ่ต้องรับผิดชอบต่อใส่ใจเป็นผู้ปฏิบัติ ความรับผิดชอบต่อจึงเป็นข้อคุณธรรมที่สำคัญตามที่ผลการศึกษาวิจัยที่พบนี้ สำหรับข้อคุณธรรมที่สำคัญรองลงมาคือความซื่อสัตย์ ความสำนึกในหน้าที่ ความเสียสละ จากที่ผ่านมามีพบว่าข้อคุณธรรมที่สามารถพัฒนาได้สัมฤทธิ์ผลดีมากได้แก่ การรู้จักรับผิดชอบต่อ รองลงมาคือความซื่อสัตย์ สำนึกในหน้าที่ ความสามัคคีอยู่ในระดับเดียวกัน ความมีเหตุผลและความเสียสละตามลำดับ ทั้งนี้พบว่าการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่พบมา ได้ใช้วิธีการจัดหลักสูตรการฝึกอบรมมาที่สูรองลงมาได้แก่วิธีการจัดบรรยาย วิธีการทำกิจกรรมร่วมกันตามลำดับรูปแบบที่ใช้พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่ปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และได้พบว่าวิธีการประเมินผลใช้วิธีการสังเกตขณะดำเนินการพัฒนา ในการจำแนกความแตกต่างระหว่างความสำคัญของปรัชญาและวิธีการพัฒนานั้น ผู้ทำหน้าที่พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมได้ให้เรื่องความสำคัญของวิธีการพัฒนามากกว่าความสำคัญในเรื่องปรัชญาทางคุณธรรมและจริยธรรม นอกจากนี้ได้นั้นความสำคัญของเรื่องอื่นๆ ได้แก่ระยะเวลาของการพัฒนางบประมาณ นโยบายการบริหารของหน่วยงาน เป็นต้น ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาคุณธรรม

และจริยธรรมได้พบว่าเรื่องงบประมาณในการพัฒนามีผลต่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในระดับปานกลาง ปัจจัยอื่นๆ นอกจากนี้มีผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาในระดับมาก ทุกรายการ การศึกษาวิจัยพบว่าความสำเร็จของวิธีการที่ใช้เสริมสร้างพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมได้พบว่า มีความสำเร็จในระดับมาก ได้แก่วิธีการฝึกอบรม กิจกรรมกลุ่มการสนทนา ประอบการซักถาม ฯลฯ และได้พบว่าสื่อที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ได้ผลดีและมีความเหมาะสมมากที่สุดในปัจจุบันนี้คือ วิทยุ โทรทัศน์ รองลงมาได้แก่เอกสาร สิ่งพิมพ์ วีดิทัศน์ เป็นต้น

เกียรติคุณ สิริชัย และชาติ ศรีนวล (2541 : บทคัดย่อ) ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม ของอาจารย์และนักศึกษาในสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ พบว่า

1. อาจารย์และนักศึกษา ร้อยละ 90 ขึ้นไป เห็นว่า การที่บุคคลโดยทั่วไป ปล่อยให้พ่อแม่ช่วยเหลือนตนเองตามลำพัง ลักพาเด็กเพื่อเรียกค่าไถ่ ขับรถชนคนแล้วหนี ฆาตกรที่ได้เสียชีวิตแล้วทิ้งโดยไม่รับผิดชอบ ผู้หญิงสูบบุหรี่ กินเหล้า ขับรถต่างๆที่เสพสุราแม้จะไม่เกิดอุบัติเหตุ พุดจาหยาบถายหรือก้าวร้าวในการพูด เหล่านี้ เป็นการกระทำที่ผิดจริยธรรมอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปล่อยให้พ่อแม่ช่วยเหลือนตนเองตามลำพัง ลักพาเด็กเพื่อเรียกค่าไถ่ และขับรถชนคนแล้วหนี เป็นการกระทำที่ผิดจริยธรรมมากที่สุด

2. อาจารย์และนักศึกษาร้อยละ 90 ขึ้นไป เห็นว่า การที่ครูอาจารย์ ทำอนาจารทางเพศหรือละเมิดสิทธินักเรียน นักศึกษา การกดเครคการสอบเนื่องจากไม่ชอบนักเรียนหรือนักศึกษา บางราย มีความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยากับลูกศิษย์ หรือนำผลงานของคนอื่นมาเป็นผลงานของตนเองเพื่อเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการ ซื่อห่วย เข้าบ่อน เล่นการพนัน เรียกค่านายหน้าจากบุคคลอื่นในเรื่องราชการเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง ไปทำงานสายเป็นอาจิม คอยช่วยเหลือประจบหัวหน้าเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์แห่งตน ไม่ทำตามคำสั่งหัวหน้าที่สั่งโดยชอบมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ เป็นการกระทำที่ผิดจริยธรรมอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำอนาจารหรือละเมิดสิทธินักเรียนหรือนักศึกษา กดเครคการสอบเนื่องจากไม่ชอบนักเรียนนักศึกษบางคน และมีความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยากับลูกศิษย์ เหล่านี้เป็นการกระทำที่ผิดจริยธรรมอย่างมากที่สุด

3. อาจารย์และนักศึกษา ร้อยละ 90 ขึ้นไป เห็นว่า การที่นักเรียนหรือนักศึกษาชอบโต้เถียง ก่อเรื่องทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น ขอบบริการทางเพศเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายขาดเรียนบอ่ยให้รุ่นน้องทำตามความต้องการของตนเองหรือของกลุ่มในฐานะเป็นรุ่นพี่ อาศัย

กินอยู่ด้วยกันฉันท์สามีภรรยาสำหรับนักศึกษา (ยกเว้นนักศึกษาระดับปริญญาตรีภาคสมทบ เฉพาะที่แต่งงานแล้วมาศึกษาต่อ) กินเหล้า สูบบุหรี่ แต่งกายไม่สุภาพไปติดต่อกงานในสถานที่ ต่างๆเป็นการกระทำที่ผิดจริยธรรมอย่างมาก

4. ความคิดเห็นของอาจารย์และนักศึกษาคือพฤติกรรมทางจริยธรรมมีความ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และ .05 ในหลายรายการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การ ที่บุคคลโดยทั่วไปไม่บริจาคเงินช่วยเหลือสังคมต่างๆที่มีฐานะดี การให้เงินกู้ที่เก็บดอกเบี้ยเกิน อัตรากฎหมายกำหนด และการใช้ภาษาหยาบคายหรือก้าวร้าวในการพูด การที่อาจารย์ปล่อย เกรดการสอบเพื่อให้นักศึกษาสอบได้มากขึ้น และการที่นักศึกษาทำงานไม่เสร็จและไม่ส่งงาน ตามเวลาที่กำหนด ไม่ช่วยเหลืองานหรือกิจกรรมของสถานศึกษาและการจับกลุ่มพูดจาล้อเลียน ระบายผู้อื่นที่ผ่านไปมาเพื่อความสนุกสนาน พฤติกรรมเหล่านี้ อาจารย์และนักศึกษามี ความคิดเห็นแตกต่างกันทั้งเป็นการเปรียบเทียบระหว่างอาชีพ เพศ และอายุ

พชรวรรณ กรุดนาค (2542 : 69) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ความคาดหวังเกี่ยวกับ คุณธรรมจริยธรรมสำหรับบิดา มารดา ครูและผู้ใหญ่ทั่วไปในทัศนะของครู ผู้ปกครอง และ นักเรียนในโรงเรียนราชวินิตมัธยม กรุงเทพมหานคร พบว่า

Rajabhat Nanasarakham University

1. คุณธรรมจริยธรรมสำหรับบิดามารดา

1.1 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับบิดามารดา ตามที่นักเรียนคาดหวังสูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ ตัดสินปัญหาโดยใช้เหตุผล ไม่มั่วสุมอบายมุข มีความจริงใจ รัก และเอาใจใส่ครอบครัว มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ มีความเมตตากรุณา มีความเสียสละ มีใจเป็นกลาง และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

1.2 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับบิดามารดา ตามที่ครูคาดหวังสูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ไม่มั่วสุมอบายมุข รักและเอาใจใส่ครอบครัว มีความกตัญญูรู้คุณ มีความ ซื่อสัตย์ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี รู้จักให้อภัย มีความยุติธรรม มีความจริงใจ รู้จักควบคุม อารมณ์ และมีความขยันหมั่นเพียร

1.3 ความคาดหวังสูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ มีความซื่อสัตย์ รักและเอาใจใส่ครอบครัว ไม่มั่วสุมอบายมุข ตรงต่อเวลา มีความกตัญญูรู้คุณ มีความอดทน มีความรอบครอบ ตัดสินปัญหาโดยใช้เหตุผล มีความจริงใจและมีใจเป็นกลาง

1.4 การจัดอันดับความสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมสำหรับบิดา มารดาตามความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม คือ นักเรียน ครู และผู้ปกครอง มีความสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

1.5 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับบิดามารดาที่กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม คาดหวังอยู่ใน 10 อันดับแรก ตรงกันมี 4 ข้อคือ ไม่มั่วสุมอบายมุข มีความจริงใจ รักและเอาใจใส่ครอบครัว และมีความซื่อสัตย์

2. คุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูอาจารย์

2.1 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูอาจารย์ตามที่นักเรียนคาดหวังสูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ ตัดสินปัญหาโดยใช้เหตุผล มีความยุติธรรม พุดจาสุภาพ เป็นที่ปรึกษาที่ดี มีความอดทน มีความเสียสละ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีใจเป็นกลาง รู้จักให้อภัย และวางตัวได้เหมาะสม

2.2 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูอาจารย์ ตามที่ผู้ปกครองคาดหวัง สูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ ตรงต่อเวลา มีระเบียบวินัย ไม่มั่วสุมอบายมุข ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี พุดจาสุภาพ มีความตั้งใจจริง มีความยุติธรรม รู้จักควบคุมอารมณ์ เป็นที่ปรึกษาที่ดี และมีความเมตตากรุณา

2.3 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูอาจารย์ ตามที่ผู้ปกครองคาดหวัง สูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ ไม่มั่วสุมอบายมุข ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีใจเป็นกลาง มีความยุติธรรม ตรงต่อเวลา พุดจาสุภาพ มีสติปัญญา มีความเป็นผู้นำ รักและเอาใจใส่ครอบครัว และมีความเชื่อมั่นในตัวเอง

2.4 การจัดอันดับความสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมสำหรับครู อาจารย์ ตามความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม คือ นักเรียน ครู และผู้ปกครองมีความสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2.5 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูอาจารย์ที่กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม คาดหวังอยู่ใน 10 อันดับแรก ตรงกันมีอยู่ 3 ข้อ คือมีความยุติธรรม พุดจาสุภาพ และ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

3. คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ใหญ่ทั่วไป

3.1 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ใหญ่ทั่วไปที่นักเรียนคาดหวังสูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ มีความจริงใจ ไม่มั่วสุมอบายมุข ตัดสินปัญหาโดยใช้เหตุผล มีความเมตตากรุณา ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความกตัญญูรู้คุณ มีความเสียสละ รักและเอาใจใส่ครอบครัว รู้จักควบคุมอารมณ์ และมีความซื่อสัตย์

3.2 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ใหญ่ทั่วไป ตามที่นักเรียนคาดหวัง สูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ มีความจริงใจ ไม่มั่วสุมอบายมุข ตัดสินปัญหาโดยใช้เหตุผล มี

ความเมตตากรุณา ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความกตัญญูรู้คุณ มีความเสียสละ รักและเอาใจใส่ครอบครัว รู้จักควบคุมอารมณ์ และมีความซื่อสัตย์

3.3 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ใหญ่ทั่วไปตามที่คุณครูคาดหวังสูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ มีความยุติธรรม ไม่มั่วสุมอบายมุข มีความซื่อสัตย์ รักและเอาใจใส่ครอบครัว ตรงต่อเวลา มีความกตัญญูรู้คุณ ตัดสินปัญหาโดยใช้เหตุผล มีระเบียบวินัย มีความสามัคคี และรู้จักให้อภัย

3.4 การจัดอันดับความสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ใหญ่ทั่วไปตามความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม คือ นักเรียน ครู และผู้ปกครอง มีความสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3.5 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ใหญ่ทั่วไปที่กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มคาดหวังอยู่ใน 10 อันดับแรก ตรงกันมี 5 ข้อคือ ไม่มั่วสุมอบายมุข ตัดสินปัญหาโดยใช้เหตุผล มีความกตัญญูรู้คุณ รักและเอาใจใส่ครอบครัว และมีความซื่อสัตย์

กัลยา ศรีปาน (2542 : 80) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา พบว่า

1. ระดับคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์โดยภาพรวมด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความเสียสละ ด้านความเมตตา กรุณา ด้านตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง ด้านความขยัน ด้านความมีวินัย ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณี อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต และด้านความยุติธรรม อยู่ในระดับน้อย

2. ผลการเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ตามตัวแปร เพศ พบว่า เพศต่างกันมีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเพศหญิงมีคุณธรรมมากกว่าเพศชาย

3. ผลการเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ตามตัวแปรระดับชั้นพบว่า นักเรียนอยู่ในระดับชั้นต่างกัน มีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยระดับชั้นที่สูงกว่า มีค่าเฉลี่ยคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าระดับชั้นที่ต่ำกว่า

สุมณฑา แก่นกุล (2544 : 62) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดชุมพร พบว่า

1. ระดับจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานประถมศึกษาอำเภอ พะโต๊ะ สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดชุมพร โดยภาพรวมพบว่าจริยธรรมด้านความใฝ่รู้ ความอดทน ความประหยัด ความเมตตากรุณา ความยุติธรรม อยู่ในระดับปานกลาง ส่วน จริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความกตัญญูกตเวที ความตรงต่อเวลา ความสามัคคี ความเป็นผู้มีวิถุฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดชุมพร จำแนกตามตัวแปร พบว่า

2.1 นักเรียนเพศชายและนักเรียนเพศหญิงมีจริยธรรมโดยภาพรวมและรายองค์ประกอบด้านความใฝ่รู้ ความสามัคคี ความยุติธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย ความเมตตากรุณา ความกตัญญูกตเวที ความเป็นผู้มีวิถุฒนธรรมและปฏิบัติตามกฎธรรมเนียมประเพณี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนด้านความประหยัด ความเสียสละ ความตรงต่อเวลา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยจริยธรรมของเพศหญิงสูงกว่าเพศชาย ส่วนด้านความอดทนนักเรียนมี จริยธรรมไม่แตกต่างกัน

2.2 นักเรียนที่อาศัยกับบิดาและมารดา และนักเรียนที่อาศัยกับบิดาหรือมารดา หรือผู้อื่นมีจริยธรรมโดยภาพรวมและรายองค์ประกอบไม่แตกต่างกัน

3. นักเรียนมีความต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมด้านต่างๆ คือ ควรจัดหนังสือหรือวารสารใหม่ๆ มาไว้ในห้องสมุด อยากให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมเด็กที่เรียนดี เช่น ให้อุปการการศึกษา ครูควรฝึกหัดให้นักเรียนทำงานต่างๆ ที่ยากมากขึ้น โรงเรียนควรจัดกิจกรรมการออมทรัพย์ โรงเรียนควรมีกิจกรรมยกย่องชมเชยนักเรียนที่มีความซื่อสัตย์ เช่น ประกาศหน้าเสาธง ควรมีกิจกรรมประกวดหรือให้รางวัลนักเรียนที่มีความประพฤติเรียบร้อย ครูควรจะสอนให้นักเรียนเชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์ โรงเรียนควรจะนำนักเรียนไปประกอบพิธีทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนาและอื่นๆ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

รอสโค และคนอื่นๆ (Roscoe and others. 1968 : 333-334) ได้ทำการศึกษาคำนิยมของนักเรียนในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย 17 แห่งในสหรัฐอเมริกาได้ใช้กลุ่มตัวอย่าง 4,005 คน เป็นชาย 1,971 คน เป็นหญิง 2,034 คน อายุเฉลี่ย 20.8 ปี ผลการวิจัยพบว่าโดยทั่วไปเพศชายมีคำนิยมทางเสรีมากกว่าเพศหญิงอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นักศึกษาชายมีเสรีมากกว่าในด้านคุณธรรม เช่น การโกง การดื่มสุรา ความเชื่อพระเจ้า ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค และความสัมพันธ์ทางเพศ

แชมเบอร์ (Chambers. 1975 : 4222-A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการทางการคิด ความสามารถในการกระทำและระดับของการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กอายุ 7, 10, และ 16 ปี ซึ่งเรียนในโรงเรียนรัฐบาล ในเมืองใหญ่กับเมืองเล็กที่อยู่ในระดับชนชั้นกลาง โดยใช้เครื่องมือของเปียเจต์ โคลเบอร์ก และ WISC - R ผลปรากฏว่าพบความแตกต่างในการคิดทางตรรกศาสตร์ความสามารถในบทบาทการเล่นเกมส์ และการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กในเมืองใหญ่และเมืองเล็กในบางแบบสอบถามเท่านั้น จริยธรรมมีความสัมพันธ์กับความสามารถทางภาษามากที่สุด และน้อยที่สุดกับการคิดให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ ความสามารถในการกระทำ และการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสัมพันธ์กันแบบขนานกันไป

แบร์ (Bear. 1979 : 4961-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่มีต่อปัญหาด้านความประพฤติและสติปัญญา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 6 จำนวน 60 คน ในเมืองไอโอวา เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ของแอสตันด์ฟอร์ด ผลการวิจัยพบว่าปัญหาความประพฤติลดลง และวุฒิภาวะทางจริยธรรมเพิ่มขึ้นกับเด็กที่มีเชาวน์ปัญญาสูงจะมีความก้าวหน้าทางจริยธรรม จากการศึกษาวิจัยในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหาสภาพการดำเนินงานด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ดังนี้

บิดามารดามีผลทำให้คำนิยมทางจริยธรรมของนักเรียนแตกต่างกันสังคมแวดล้อมมีผลต่อคำนิยมทางจริยธรรมของนักเรียนครูส่วนหนึ่งยังไม่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน การปลูกฝังคุณธรรมนักเรียน ไม่ได้ทำอย่างเป็นกระบวนการที่ชัดเจน คือ ขาดการวางแผนการดำเนินงาน จึงทำให้การปลูกฝังคุณธรรมไม่ครอบคลุมในทุกด้านการปลูกฝังจริยธรรมยังใช้วิธีบอกแนะนำมากกว่าการฝึกการปลูกฝังคุณธรรมนักเรียนยังขาดความร่วมมือจากทุกฝ่ายในโรงเรียน

อิทธิพลของสถานเริงรมย์ มีผลกระทบต่อพฤติกรรมด้านคุณธรรมของนักเรียนโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก สามารถจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมนักเรียนได้ต่างกัน แสดงว่าปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมนักเรียนมีความสัมพันธ์กับขนาดของโรงเรียนพฤติกรรม และความรู้เกี่ยวกับจริยธรรมของเด็กมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก การสอนความรู้ทางศีลธรรมที่โรงเรียนไม่สามารถจะชักจูงเด็กให้แสดงคุณค่าทางจริยธรรมได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Rajabhat Mahasarakham University